Державний архів Харківської області

ХАРКІВСЬКИЙ АРХІВІСТ №1 2009 р.

2119-М

Харків

УДК 930.25(477.54)
ББК 79.3 (4 УКР-4ХАР)

Редакційна колегія: Л.М. Момот (головний редактор), к.і.н. Л.М. Юдіна (відповідальна за випуск), О.С. Гнезділо, Т.В. Іванська, А.Ф. Парамонов, Т.В. Чернявська.

Схвалено науково-методичною радою ДАХО
(протокол № 4 від 23.06.2009 р.)

ЗМІСТ

АРХІВНА СПРАВА ТА ДІЛОВОДСТВО

Людмила Момот Про підсумки роботи Державного архіву Харківської області за I півріччя 2009 року 5

Лариса Юдіна Виставкова діяльність держархіву області як одна із найактивніших форм популяризації архівних документів 17

Тетяна Чернявська Інформаційне обслуговування користувачів у читальних залах Держархіву Харківської області та результати роботи читальних залів у січні-травні 2009 року 23

Тетяна Іванська Перевіряння наявності документів архівного фонду Харківська духовна консисторія (ф. 40) 27

Алексєєнко Анна Робота з науково-технічною документацією в державних архівах України 32

Наталія Король Виконання Держархівом Харківської області зобов'язань за міжнародним цифровим договором, укладеним із Генеалогічним Товариством штату Юта (США) 35

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Лідія Пантелєєва Завершення роботи над створенням каталогу метричних книг, що зберігаються в Державному архіві Харківської області 37

Антоніна Малишева Комплектування ЦДНТА України документами особового походження 45

Наталія Мирошниченко Підвищення кваліфікації працівників державних архівних установ міст та районів Харківської області 48

КРАЄЗНАВСТВО

Юлія Гунько Війна очима дітей 54

Наталія Харченко «Пустирі» нашої душі..... 58

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Вячеслав Калініченко Документи Держархіву Харківської області як джерело для вивчення земельної громади 1917-1930 рр..... 62

Андрей Парамонов Документы к истории харьковского завода им. Фрунзе в фондах Государственного архива Харьковской области..... 67

У СВІТІ НОВИН

Ольга Гнезділо Сторінками архівного життя..... 78

Лариса Юдіна Нові надходження документів..... 101

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Людмила Момот Перспективи міжнародного співробітництва 104

ДО ЮВІЛЕЙНИХ ДАТ

Мая Макарова До 140-річчя заснування Харківського товариства розповсюдження у народі письменності 107

Наталія Харченко Перелік основних ювілейних та пам'ятних дат, пов'язаних із Харківщиною, на друге півріччя 2009 року 114

Відомості про авторів 118

Людмила Момот

Про підсумки роботи Державного архіву Харківської області за І півріччя 2009 року

Діяльність державного архіву області упродовж І півріччя 2009 р. здійснювалась на виконання завдань, передбачених планом розвитку архівної справи в області на 2009 рік та відповідно до указів Президента України, постанов, розпоряджень та доручень Кабінету Міністрів України, розпоряджень та доручень обласної державної адміністрації, наказів та доручень Держкомітету архівів України, директора держархіву області.

Фінансування держархіву області за Державною програмою розвитку архівної справи в Україні на 2006 - 2010 роки упродовж звітного періоду не здійснювалося.

Кошти, передбачені обласною Програмою підтримки розвитку архівної справи на 2007-2010 рр., у І півріччі поточного року частково реалізовано через Програму економічного і соціального розвитку Харківської області на 2009 рік, затверджену рішенням Харківської облради XXXVIII сесії V скликання від 03 лютого 2009 р. № 1107-V, в частині забезпечення здійснення заходів з охорони приміщень архіву. За період з січня по травень 2009 р. держархівом області одержано кошти у розмірі 145 622 грн. на сплату послуг позавідомчої охорони. З червня 2009 р. виплату коштів за вищезгаданою Програмою припинено у зв'язку з подальшим фінансуванням заходів з охорони приміщень архіву через Державну програму 6111050 «Забезпечення охорони приміщень державних архівів» за рахунок Стабілізаційного фонду.

Одним із основних та найважливіших завдань держархіву області є забезпечення збереженості та державний облік документів Національного архівного фонду (НАФ).

Питання забезпечення гарантованого зберігання документів держархіву області знаходяться на постійному

контролі у його керівництва. Досягнуто порозуміння з керівництвом ТОВ НВСЦ «Харківський народний архів», в приміщеннях якого довгий час знаходилася частина документів НАФ держархіву області. ТОВ НВСЦ «Харківський народний архів» надало в користування держархіву області приміщення, пристосоване для зберігання його власних документів. Приміщення обладнане пожежною сигналізацією, має опалювальну систему, забезпечено засобами опечатування.

У травні 2009 р. силами працівників держархіву області і ТОВ НВСЦ «Харківський народний архів» близько 1/3 частини документів, що зберігалися за адресою по пров. Короленка, 5, передислоковано в пристосоване для зберігання документів та обладнане металевими стелажами, технічними засобами для створення та підтримки температурно-вологісного, світлового, санітарно-гігієнічного, протипожежного та охоронного режимів зберігання документів приміщення держархіву області по пр. Московський, 7. Робота в напрямі передислокування документів держархіву області в пристосовані для цього приміщення триватиме і надалі. У серпні поточного року планується обладнати ще 2 приміщення під архівосховища, в які будуть перевезені документи з пров. Короленка, 5.

Завершено роботу з перевіряння наявності та фізичного стану справ фонду Харківської духовної консисторії. За звітний період перевірено більше 50 тис. справ.

Тривали роботи з перевіряння наявності та контролю технічного стану кінодокументів, що зберігає держархів області: перевірено 72 956 м плівки на фільмоперевірному столі з метою виявлення дефектів. Складено акти технічного стану.

За І півріччя поточного року на 60% виконано показники річного плану з ремонту документів на паперовій основі (відремонтовано 30 322 аркуші справ).

Тривали роботи з реставрації документів. Здійснено реставрацію 5 637 аркушів документів фондів дорадянського періоду, що становить майже 70% від запланованого на рік.

На виконання міжнародного цифрового договору, укладеного з Генеалогічним товариством штату Юта (США)

у 2006 р., продовжено роботи зі створення цифрових копій документів на документи генеалогічного характеру, що зберігає держархів області. У І кварталі 2009 р. виготовлено 41 677 цифрових копій документів (23 справи), що становить 60% від запланованих річних показників.

На виконання наказу Держкомархіву України від 21 березня 2008 р. № 49 «Про організацію виявлення унікальних документів НАФ» тривали роботи з виявлення унікальних документів у особливо цінних справах архіву. Переглянуто 108 797 аркушів в 795 справах. У фонді Р-1296, Харківська окружна планова комісія Харківського окружного Виконавчого комітету Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, виявлено 1 унікальний документ «Історико-економічне описування Харківського району за 1930 рік», який внесено до анотованого переліку унікальних документів.

Водночас, на виконання доручення Держкомархіву України від 15 липня 2008 р. № 01-1456 щодо повернення анотованих переліків унікальних документів для їх перегляду, переглянуто раніше укладений анотований перелік унікальних документів, що зберігає держархів області, який залишено без змін. Здійснено грошову оцінку унікальних документів, результати якої разом з переліком направлено на розгляд ЦЕПК Держкомархіву України.

На виконання наказу Держкомархіву України від 25 квітня 2006 р. № 62 «Про підготовку зведеного каталогу метричних книг, що зберігаються у державних архівах України» завершено роботу над складанням електронної бази даних для каталогу метричних книг, що зберігаються в держархіві області, за конфесіями: православ'я, римо-католицизм та іудаїзм, та складено географічний покажчик до них.

В держархіві області постійно ведеться робота зі створення та розвитку науково-довідкового апарату до документів НАФ.

За І півріччя 2009 р. здійснено удосконалення та перероблення 1 662 справ описів №№1, 2 та 10 фонду № 71, Харківський земельний банк за 1877-1919 роки, а до описів

№№ 2-4, 6 цього фонду в електронному вигляді складені іменний та географічний покажчики.

Закаталогізовано, індексовано, систематизовано та включено до відеокаталогу 97 карток відеодокументів.

В електронний вигляд переведено 57 страхових описів фонду № 4, Харківське губернське правління.

Проводиться певна робота і щодо формування НАФ, експертизи цінності документів, організації зберігання документів в архівних підрозділах підприємств, установ і організацій.

У січні 2009 р., на виконання доручення Держкомархіву України щодо виконання Плану заходів із підготовки та відзначення Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав і 20-ї річниці виведення військ колишнього СРСР з Республіки Афганістан, держархівом області проведено відповідну роботу по збору документів зазначеної тематики і утворено Колекцію документів про учасників бойових дій на території інших держав у 1962-1989 роках, до якої увійшло 52 од. зб.

На державне зберігання до держархіву області від установ, підприємств та організацій, що перебувають у зоні його комплектування надійшло 316 справ на паперовій основі, з яких 134 справи – управлінська документація, 31 справа – документи з особового складу, 151 справа – документи особового походження (документи доктора архітектури, професора, члена кореспондента Української академії архітектури Божка Юрія Григоровича та доктора історичних наук, професора, Заслуженого діяча науки та техніки України Кадєєва Володимира Івановича). Крім того, прийнято 10 од. зб. фонодокументів (річний план виконано на 100%); 11 од.зб. відеодокуменетів (річний план виконано на 100%), 36 од.зб. фотодокументів (річний план виконано на 50%).

Але у зв'язку з відсутністю вільних приміщень для приймання документів НАФ, основна їх частина понад встановлені терміни зберігається в установах, організаціях та на підприємствах міста.

На виконання розпорядження Держкомархіву України активізовано роботу з розсекречення документів.

Досить плідно працювала Експертно-перевірна комісія держархіву області. Проведено 5 її засідань, на яких розглянуто та схвалено описів на управлінську документацію в кількості 20 051 од.зб., погоджено описів документів з особового складу на 10 647 од.зб., актів про вилучення для знищення справ, не внесених до НАФ, на 446 556 од.зб., 98 номенклатур справ підприємств, установ і організацій, 30 положень про ЕК, 8 положень про архів (архівні підрозділи) та 4 інструкції з діловодства.

Спеціалістами держархіву області здійснено 30 комплексних, 25 тематичних перевірок з питань стану збереженості документів в установах та 13 тематичних перевірок науково-дослідної документації, що становить 50 % річного плану.

Здійснено тематичні перевірки з питань забезпечення збереженості документів в архівних відділах Богодухівської, Лозівської, Сахновщинської та Шевченківської райдержадміністрацій; в архівному відділі Лозівської міськради; контрольну перевірку в архівному відділі Дергачівської райдержадміністрації.

У II кварталі 2009 р. за результатами перевірки стану роботи із забезпечення збереженості документів НАФ, охорони приміщень і протипожежної безпеки в архівних відділах райдержадміністрацій та міськрад області підготовлено доповідну записку на ім'я Голови Харківської облдержадміністрації А.Б. Авакова, яку розглянуто ним 12 червня поточного року і направлено головам райдержадміністрацій та міськрад області для вивчення та вжиття відповідних заходів з усунення у роботі наявних недоліків.

У лютому 2009 р. фахівцями держархіву області спільно з начальником архівного відділу Кегичівської райдержадміністрації Дроненко І. О. проведено виїзний семінар із підвищення кваліфікації працівників служб діловодства

та архівних підрозділів підприємств, установ і організацій Кегичівського району Харківської області з питань складання номенклатур справ, здійснення обліку та формування справ у діловодстві.

У квітні 2009 р. проведено семінарські заняття з підвищення кваліфікації для начальників та працівників архівних відділів райдержадміністрацій і міськрад області, на яких розглянуто питання організації роботи місцевих архівних установ з обліковими документами, формування НАФ та виконання архівних довідок за зверненнями громадян.

Як завжди, досить активно використовувалися документи НАФ.

На виконання Указу Президента України від 12 червня 2009 р. № 432/2009 «Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні», доручення Кабінету Міністрів України від 16 червня 2009 р. № 32127/1/1-09 щодо організації виконання вищевказаного Указу Президента України та наказу Держкомітету архівів України від 26 червня 2009 р. №111 «Про додаткові заходи щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні» тривали роботи з виявлення, опрацювання та систематизації архівних документів, що висвітлюють причини, перебіг та наслідки Голодомору 1932-1933 років. За звітний період складено 250 карток на виявлені документи.

Директор держархіву області Момот Л.М. взяла участь у роботі круглого столу, присвяченого подальшій роботі із вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Передача транслювалася в прямому ефірі на місцевому каналі АТН.

На виконання Указу Президента України від 23 січня 2009 р. № 37/2009 «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні» та наказу Держкомархіву України від 04 лютого 2009 р. №19 «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним

рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні» тривали роботи з виявлення документів (за звітний період переглянуто більше тисячі справ), складання їх переліків та підготовки добірок ксерокопій документів, які заплановано надати в користування Головному управлінню освіти і науки Харківської облдержадміністрації, музеям, школам тощо.

З метою ознайомлення громадськості з розсекреченими документами, пов'язаними з національним визвольним рухом, заступником директора архіву Юдіною Л.М. підготовлено статтю «Приречені долею» (про долю Аполлона Певного, колишнього полковника петлюрівської армії, члена президії Українського генерального військового комітету, репресованого 1937 р. за участь у формуванні вільного козацтва в Україні), яку опубліковано 16 травня 2009 р. у Харківській газеті «Главное» та газеті Валківського району Харківської області «Сільські новини» до відзначення 17 травня Дня пам'яті жертв політичних репресій. Начальником відділу кадрової роботи та діловодного забезпечення Харченко Н.М. підготовлено статтю «Забуте ім'я козацького роду» про полковника армії УНР М. Гоголь-Яновського, яку передано до редакції газети «Главное».

На виконання Плану заходів із підготовки та відзначення 65-ї річниці визволення України від фашистських загарбників і Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років тривали роботи з виявлення документів, що висвітлюють життя на окупованій території, підпільно-партизанський рух, внесок українського народу в Перемогу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років. На виявлені документи складено перелік, який разом з електронними копіями документів направлено Держкомархіву України для використання при підготовці виставок до Дня Перемоги та Дня визволення України.

До Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» направлені електронні копії фільтраційних справ колишніх в'язнів концтабору Освенцум (Аушвіц) для використання при створенні єдиної електронної бази музейних та архівних документів

України, та української національної експозиції «Українці – в'язні Аушвіцу».

Поряд з цим, держархівом області підготовлені виставки архівних документів «Листи з неволі» та «Харків окупаційний», які експонувалися в читальному залі архіву у травні та червні поточного року.

За вищеозначеною тематикою головним спеціалістом відділу інформації та використання документів Гунько Ю.П. підготовлено статтю «Війна очима дітей», яку опубліковано 15 травня 2009 р. на сторінках «Медичної газети», а начальником відділу кадрової роботи та діловодного забезпечення Харченко Н.М. – статтю за документами архіву «Історія Харківського руху опору в документах» (про діяльність антифашистського підпілля під час окупації м. Харків у роки Великої Вітчизняної війни), яку опубліковано в газеті «Слобідський край» 16 травня 2009 р.

На виконання Указу Президента України від 14 жовтня 2006 р. № 879 «Про всебічне вивчення та об'єктивне висвітлення діяльності українського визвольного руху та сприяння процесу національного примирення», наказу Держкомархіву України «Про участь державних архівних установ у відзначенні 100-річчя від дня народження Степана Бандери» за наданими архівними установами України документами підготовлено виставку документів «Славетний син України».

У зв'язку із відзначенням 70-річчя подій, пов'язаних із проголошенням Карпатської України, за документами архівних установ України підготовлена тематична виставка «70-річчю проголошення Карпатської України присвячується», відкрита 12 березня 2009 р.

Крім того, у березні 2009 р. у читальному залі архіву працювала виставка друкованих видань, присвячена 195-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка, 18-22 травня – виставка архівних документів «Трагедія народів Криму: як це було», присвячена 65-річчю депортації татар з Криму, 22-29 червня – виставка «Конституція – основний закон України»

(до 13-ої річниці Конституції України), «Учасникам бойових дій в Афганістані присвячується» (до відзначення Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав і 20-ї річниці виведення військ колишнього СРСР з Республіки Афганістан).

З експозиціями виставок ознайомилися користувачі, що працювали в читальному залі архіву, студенти харківських вузів, співробітники та відвідувачі архіву.

Співробітники держархіву області також взяли участь у підготовці виставки «Дмитро Яворницький та його родовід», відкриття якої відбулося в приміщенні конференц-залу Центральної наукової бібліотеки ХНУ ім. В.Н. Каразіна.

Журналістами місцевого телевізійного каналу «Сімон» на підставі документів держархіву області, коментарі до яких були надані начальником відділу інформації та використання документів Чернявською Т.В., підготовлено сюжет про розвиток винокуріння в Харківській губернії в XIX ст., який вийшов в ефір 31 січня 2009 р.

У квітні 2009 р. у рамках Міжнародної наукової конференції «13-ті Слобожанські читання», що проходила у Харківському художньому музеї, з доповіддю «Національна пам'ятка монументального мистецтва — пам'ятник М.В. Гоголю у Харкові» виступила провідний спеціаліст відділу інформації та використання документів держархіву області Кожедуб Ю.А.

Упродовж півріччя в читальному залі архіву працювало 157 користувачів, які відвідали читальні зали 1 907 разів. Їм було видано 1 629 описів та 4 778 справ. До читальних залів архіву видано 5 370 справ та 1 909 описів справ.

Підготовлено й вийшло з друку 3 спільних видання Держархіву Харківської області та Харківського приватного музею міської садиби: збірники документів: «Переписные книги города Харькова 1667 и 1669 гг.» та «Ревизские сказки населения слободы Белка Ахтырского уезда»; спільне з МГО Інститут Україніки, Дніпропетровським історичним музеєм ім. Д.І. Яворницького та приватним музеєм міської садиби видання «Дмитро Яворницький та його родовід».

Водночас продовжувалась робота з підготовки до видання другої частини путівника по фондах ДАХО – «Список фондів», видань: «Історія архівного будівництва на Харківщині», «Історичні автографи (автографи видатних особистостей у документах Держархіву Харківської області. Вип. 2)» та збірника документів «Родословные книги потомственных дворян Харьковской губернии».

Одним із основних напрямів діяльності держархіву області залишається задоволення потреб громадян в одержанні ними довідок за архівними документами. Протягом 1 півріччя 2009 р. до держархіву області звернулося 2 887 громадян, з яких 2 453 прийнято на особистому прийомі у столі довідок архіву, 432 надіслали свої запити поштою.

Із прийнятих запитів виконано 1 723 запити з різних питань, у тому числі 193 – запити від іноземних громадян. Іншим громадянам було рекомендовано звернутися до комунальних та приватних архівних установ або до діючих підприємств, де зберігаються документи, що їх цікавлять. Аналіз стану організації роботи із зверненнями громадян свідчить, що усі прийняті запити громадян виконуються в передбачений законом 30-денний термін. В окремих випадках, у разі необхідності – в скорочений термін. Для категорій громадян пільгового контингенту – позачергово. Найбільш проблемними залишаються іноземні запити, так як їх виконання залежить від оперативності роботи інших установ. Роботі із зверненнями громадян у держархіві області приділяється значна увага. Усі запити знаходиться на особистому контролі у керівництва держархіву області.

У вестибюлях приміщень архіву розміщена інформація для відвідувачів: про час роботи архіву, стола довідок, платні послуги тощо.

З метою інформування громадськості з питань, за якими вони звертаються до державних архівних установ, заступником начальника відділу інформації та використання документів держархіву області Ельскніт М.І. підготовлено статтю «Якщо вам потрібна довідка» про роботу держархіву

області зі зверненнями громадян, дислокацію архівних установ м. Харків, адреси архівів України та Росії, до яких можуть звертатися громадяни з метою одержання необхідної довідки. Статтю опубліковано у місцевій газеті «Слобідський край» у квітні 2009 р.

Крім статей, підготовлених співробітниками держархіву області на виконання відповідних указів Президента України, постанов, розпоряджень та доручень Кабінету Міністрів України, наказів Держкомархіву України, про які йшлося раніше, у І півріччі 2009 р. ними підготовлено та опубліковано у ЗМІ статті за такими темами:

- Кожедуб Ю.А. Оспівувач українських традицій (до 200-річчя від дня народження Гоголя М. В.) // Газета «Слобідський край», 1 квітня 2009 р., №36-37;
- Макарова М.М. Від хатинок-читалень – до народного будинку (про діяльність Харківського товариства розповсюдження в народі письменності) // Газета «Слобідський край», 22 квітня 2009 р., №45-46.

Начальником відділу організації та координації архівної справи Гнезділо О.С. підготовлено статтю «Харківський архітектор Ю. Цауне» для опублікування в матеріалах міжнародного науково-практичного семінару «Многообразие культур: неоклассика и контркультура»; провідним методистом держархіву області Сафоновою О. В. – публікацію «До біографії видатного архівіста Гливенка М. В.» з метою розміщення на сторінках бюлетеню «Вісник Державного комітету архівів України».

Також підготовлено 12 статей до першого номера 2009 р. власного науково-інформаційного вісника «Харківський архівіст».

Традиційно в держархіві області проходять науково-виробничу практику студенти Харківських вузів. У І півріччі 2009 р. науково-виробничу практику пройшли студенти 4-го курсу гуманітарного факультету Харківського Національного аерокосмічного університету ім. Жуковського «ХАІ», 3-го курсу історичного факультету Східноукраїнської філії Міжнародного

Соломонова університету та 2-го курсу факультету культурології Харківської державної академії культури. Для студентів харківських вузів проведено оглядові екскурсії по архіву та прочитані лекції з теорії та практики архівної справи, з історії держархіву області та основних напрямів його діяльності, про склад і зміст основних фондів держархіву області, вимоги до протипожежного і охоронного режиму архівних установ, про електронні бази даних, виставкову та публікаторську діяльність держархіву області, про документи держархіву області, в яких відбито трагічні події 1932-1933 років в Україні та ін. Студенти також виконували практичні завдання.

Підводячи підсумки роботи держархіву області у I півріччі 2009 р., можна констатувати про досить високі темпи його роботи за окремими напрямами діяльності. Водночас, до кінця поточного року необхідно приділити особливу увагу виконанню тих планових показників із розвитку архівної справи в області на 2009 рік, які також мають бути виконані в повному обсязі.

Лариса Юдіна

Виставкова діяльність держархіву області як одна із найактивніших форм популяризації архівних документів

За визначенням, поданим у термінологічному словнику «Архівістика», виставка документів – одна із форм організації користування документами, призначена для публічної демонстрації художньо оформленою добіркою документів (оригіналів або копій) із певної теми.

Практика запровадження виставкової діяльності в роботі установ, зокрема, державних архівів, доводить, що поряд з іншими організаційними формами використання документальних матеріалів, вона залишається найбільш активною формою популяризації архівних документів, що зберігаються в їх фондосховищах. Завдяки можливості в найбільш повній мірі, цікаво, насичено, на підставі безпосереднього використання документальних першоджерел висвітлювати певні історичні події, факти, життєвий і творчий шлях видатних особистостей, та у повній мірі рекламувати склад і зміст документів як складової частини Національного архівного фонду, їй притаманний особливий популяризаційний статус.

Підготовка виставки, незалежно від її виду (постійно діюча, стаціонарна, пересувна, тематична, тимчасова), потребує конструктивного підходу, досвіду в роботі з документами, вміння відібрати для демонстрації найбільш цінні, цікаві та яскраво насичені за формою подачі інформації документи (писемні, друковані, фотографічні, ілюстративні).

При відборі документальних матеріалів особлива увага звертається на зміст документа, його виразність, фізичний стан, легкість у сприйнятті поданої у ньому інформації. Важливо, щоб експозиція включала документи як загального характеру, так і такі, що розкривають деталі окремих подій і фактів.

При підготовці виставки бажано відібрати нові, невідомі раніше або маловідомі документи.

Найбільшої виразності виставці надає використання поряд з архівними документами, що зберігає певний архів, документальних матеріалів інших архівних установ, музеїв, бібліотек тощо. Їх поєднання робить виставку більш різноманітною, дає можливість досить наглядно продемонструвати відображені в документах події.

Останнім часом, з метою широкої популяризації документного надбання української нації серед громадськості багатьох країн світу, виставкова діяльність державних архівних установ набула надзвичайної актуалізації та активізації. Доступ майже усіх країн світу до світової мережі Інтернет відкрив реальні можливості щодо ознайомлення користувачів з архівними документами в режимі онлайну. З цього приводу державними архівними установами ведеться цілеспрямована робота щодо висвітлення документальних джерел, що в них зберігаються, в системі Інтернет.

Виставкова діяльність державних архівних установ є плановою. Основна тематика майбутніх виставок закладається ще на рівні підготовки плану роботи держархіву на рік. Так, у Держархіві Харківської області при плануванні виставкової діяльності, перш за все, ураховується Перелік ювілейних та пам'ятних дат в області на наступний рік, який складається завчасно, наприкінці року, що минає, та дати Державного рівня. Не є виключенням, що на кінець року кількість підготовлених та представлених для демонстрації виставок документів перебільшує кількість, передбачену планом роботи держархіву на рік. Це, як правило, пов'язано з окремими рішеннями та дорученнями вищих органів державної влади та місцевого самоврядування щодо виявлення документів певної тематики та організації на їх підставі відповідних виставок.

Так, на 2007 р. держархівом області було заплановано організацію 4 виставок документів, на кінець року підготовлено 14; на 2008 р. заплановано організацію 7 виставок документів,

підготовлено 20. На поточний, 2009 рік, заплановано організацію 10 виставок документів (9 вже підготовлено у І півріччі).

Найбільш поширеною формою виставок, що готуються за документами Держархіву Харківської області, є стаціонарні тимчасові тематичні. Поряд з цим, це і спільно підготовлені з іншими установами виставки архівних документів, та виставки, оформлені в режимі онлайну.

Аналіз виставкової діяльності Держархіву Харківської області свідчить про досить різну її тематичну направленість. Так, упродовж 2008 р. його фахівцями підготовлено 15 виставок архівних документів та друкованих видань, які експонувалися в холі та читальних залах держархіву області, та були представлені на його особистому сайті, і 5 – поза його меж (підготовлені спільно з установами та навчальними закладами Харкова). Серед виставок, що експонувалися в приміщенні держархіву області:

- 22 січня – День соборності України (до 89-ти річчя проголошення Акту злуки УНР і ЗУНР);
- Зруйновані храми Харківщини (до 1020-річчя хрещення Київської Русі);
- Рух опору на Харківщині у роки Великої Вітчизняної війні 1941-1945 рр. (до 63-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.);
- До 75-роковин Голодомору в Україні;
- Подвигу Героїв Крут присвячується... (до 90-річчя подвигу);
- Сторінки історії українського державотворення (до Дня Прапора та Незалежності України);
- Іншого шляху, крім незалежність, для України немає (до відзначення 17-ої річниці Референдуму);
- Україна вільна (до 64-ої річниці визволення України від німецько-фашистських загарбників (1941-1945 рр.);
- Національно-визвольна війна українського народу середини XVII століття (до 360-річчя початку подій);
- 12-й річниці Конституції України присвячується;

- Пам'яті жертв масових політичних репресій 1937-1938 років присвячується;

- До відзначення 70-річчя подій, пов'язаних із проголошенням Карпатської України;

- «Сьогодення» – фотовиставка про діяльність Державного архіву Харківської області у 2008 р. (до Дня працівників архівних установ);

- Голодомор 1932-1933 років на Харківщині. Спогади очевидців.

На особистому сайті держархіву області у 2008 р. розміщено 2 виставки, присвячені трагедії Голодомору 1932-1933 рр. в Україні: «Голодомор на Харківщині» (представлено 31 документ) та «Голодомор 1932-1933 років на Харківщині. Спогади очевидців» (представлено 14 документів).

Поза меж держархіву області у 2008 р. експонувалися такі спільно підготовлені з іншими установами виставки:

- Альфред Федецький, фотограф і кінематографіст (до 150-річчя від дня народження) – спільний з Харківським художнім музеєм проект, організаторами якого виступили Генеральне консульство Республіки Польща в Харкові та громадська організація Сім'я Сімей «Польський Дім» у Харкові;

- Історія Харківського університету через особистість – спільна з ЦДНТАУ виставка, що пройшла в Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна в рамках відзначення Дня випускника ХНУ ім. В.Н. Каразіна, присвяченого 200-річчю першого випуску університету;

- Розтривожена пам'ять (виставка друкованих видань та архівних документів, підготовлена спільно з Центральною науковою бібліотекою ХНУ ім. В.Н. Каразіна, що відбулася в музеї ХНУ в рамках проведення заходів до 75-х роковин голодомору в Україні);

- З історії Харківської реклами (виставка архівних документів і друкованих видань, підготовлена спільно з музеєм історії та ЦНБ ХНУ ім. В.Н. Каразіна, і ЦДНТА України).

У І півріччі 2009 р. держархівом області організовано такі виставки архівних документів:

- Славетний син України (за документами державних архівних установ України);

- Листи з неволі (до 65-ї річниці визволення України від фашистських загарбників і Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років);

- Харків окупаційний (до 65-ї річниці визволення України від фашистських загарбників і Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років);

- 70-річчю проголошення Карпатської України присвячується (за документами державних архівних установ України);

- Учасникам бойових дій в Афганістані присвячується (до відзначення Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав і 20-ї річниці виведення військ колишнього СРСР із Республіки Афганістан);

- До 195-річчя від дня народження Т.Г. Шевченка (виставка друкованих видань);

- Трагедія народів Криму: як це було (до 65-річчя депортації татар із Криму);

- Конституція – основний закон України (до 13-ої річниці Конституції України);

- Дмитро Яворницький та його родовід.

З виставками, що експонуються в приміщенні держархіву області, як правило, ознайомлюються користувачі, що працюють в його читальних залах, студенти ВНЗ, відвідувачі та співробітники держархіву області.

Виставки, що експонуються за межами архіву, і є спільно підготовленими з іншими установами, відвідуються, щобільшого, широкими колами громадськості, у тому разі і ЗМІ.

Функція організації виставкової діяльності в Держархіві Харківської області покладена на відділ інформації та використання документів. Водночас, за необхідності, до

її організації залучається відділ організації та координації архівної справи.

Відповідно до Типових норм на основні види робіт, що виконуються у державних архівних установах, затверджених наказом Держкомархіву України 08.02.2008 № 22, для організації виставок документів (до 25 експонатів) за документами до 1917 р. норма часу у робочих днях становить 11 днів, за документами після 1917 р. – 8 днів. Як показує практика роботи, додержання цих норм допустимо при підготовці 2-3-ох виставок на рік. На підготовку ж інших виставок терміни значно, майже у 2 рази, скорочуються. Але, незважаючи на це, фахівці держархіву області докладають максимум зусиль, щоб виставка архівних документів була оформлена на високому рівні, сприймалась легко та емоційно, бо саме вона, як одна із найактивніших форм використання документальних матеріалів, розрахована на широкі кола громадськості та залишається масовою формою популяризації національного документного надбання.

Тетяна Чернявська

Інформаційне обслуговування користувачів у читальних залах Держархіву Харківської області та результати роботи читальних залів у січні-травні 2009 року

За кількістю, різноманітністю та значенням документальних матеріалів Держархів Харківської області посідає одне з провідних місць серед обласних державних архівів України. Саме тому він набуває певного значення для багатьох дослідників, які цікавляться історією своїх населених пунктів, досліджують генеалогію, вивчають історію місцевих установ, органів державної влади тощо.

Інформаційне обслуговування користувачів документами НАФ у держархіві області здійснюється через його читальні та каталожний зали.

Особливістю інформаційного обслуговування користувачів документами НАФ у Держархіві Харківської області та водночас фактором, що призводить до ускладнень у роботі з дослідниками є те, що через зосередженість документів держархіву області у двох спорудах, у ньому функціонує два читальні зали, роботу яких забезпечують 4 спеціалісти відділу інформації та використання документів (по два на читальний зал: один забезпечує оформлення, консультування користувачів, інший – забезпечує видачу описів і справ дослідникам, та перевіряє справи після опрацювання). Крім того, це робота і відділу забезпечення збереженості документів.

Ураховуючи, що останнім часом значно зросла зацікавленість дослідників вивченням документів радянського періоду, основне навантаження у роботі з користувачами припадає на читальний зал, розташований по вул. Мироносицькій, 41, де і зберігається більша частина документів зазначеного періоду.

Для забезпечення роботи дослідників, яких у читальних залах архіву працює щодня в середньому до 20 чоловік, співробітники двох відділів, відділу забезпечення збереженості документів та відділу інформації та використання документів, поаркушно перевіряють сотні справ. За рік у читальних залах архіву переглядається більше 1 млн. аркушів після роботи дослідників із справами. Стільки ж аркушів перевіряється і співробітниками відділу забезпечення збереженості документів при підготовці справ для видачі в читальні зали. Процес цей трудомісткий і потребує значного часу, через що інколи доводиться подовжувати терміни підготовки для видачі справ дослідникам. У такому разі з кожним із користувачів проводиться відповідна роз'яснювальна робота, погоджуються терміни одержання документів для роботи. У поточному році, у зв'язку із перевантаженням відділів, що забезпечують роботу читальних залів, іншими плановими видами робіт та значною кількістю замовлень на видачу справ дослідникам в читальні зали, на місяць запроваджено 2 санітарні дні.

Для приїжджих та тих, хто працює за терміновим завданням керівництва, справи для роботи готуються позачергово.

Наявність електронних версій документів, наявність комп'ютерів у читальному залі, більш досконалий науково-довідниковий апарат – це ті передумови, які б допомогли прискорити і полегшити роботу з обслуговування дослідників у читальних залах, зменшити видачу справ і описів дослідникам.

З фондами, до яких є покажчики, особливо це стосується ф. 40, ф. 131, оп. 141 тощо, працювати значно легше і дослідникам, і співробітникам читального залу. В держархіві області триває робота щодо створення другого та третього примірників тих описів, які зберігаються в одному примірнику. Це також прискорює роботу дослідників та фахівців, економить час.

У минулому, 2008 р., значно покращено матеріально-технічну базу читальних залів держархіву області (встановлено

системи відеоспостереження; в одному із читальних залів виконано поточний ремонт, придбано шафу для зберігання особових справ користувачів, комп'ютер тощо), що позитивно вплинуло на рівень обслуговування користувачів та підвищило ступінь забезпеченості збереження документів, з якими працюють користувачі.

В читальних залах держархіву області розміщено інформаційні дошки, на яких вчасно поповлюється необхідна інформація.

Оформлення дослідників до читальних залів архіву, формування їх особових справ та ведення картотеки здійснюється відповідно до приписів Основних правил роботи державних архівів України та Порядку користування документами НАФ.

Протягом 2008 р. у читальних залах держархіву області працювало 438 дослідників, які відвідали архів 4 562 рази (в середньому щодня працювало 25 дослідників). Їм видано 1 477 описів та 11 874 справи.

Аналіз роботи читальних залів за п'ять місяців 2009 р. показав, що кількість дослідників, які працюють в них, у порівнянні з минулим, 2008 р., дещо зменшилась. Упродовж січня-травня 2009 р. у читальних залах працювало 146 дослідників, які відвідали їх 1 557 разів; їм видано 1 549 описів та 4 068 справ.

Досить різноманітною залишається тематика досліджень користувачів:

- Голодомор 1932-1933 рр. та політичні репресії 30-х років XX ст.;
- Харків та Харківщина у роки Великої Вітчизняної війни;
- Історія харківських вузів;
- Історія національних меншин на Харківщині;
- Архітектура м. Харків;
- Гендерна політика радянської влади;
- Соціально-економічний та політичний розвиток м. Харків;

- Розвиток освіти в Харкові та на Харківщині;
- Історія церков м. Харків та Харківської губернії (області), XIX-XX ст. тощо.

Крім того, певна частина користувачів досліджують власний родовід, ознайомлюються з кримінальними справами родичів, проводять краєзнавчі дослідження.

Багато тем є малодослідженими, важливими для вивчення та аналізу тих історичних процесів, які відбувалися на Харківщині. Для кожного окремого дослідника його тема – найважливіша та найцікавіша.

Критерієм якісної роботи фахівців держархіву області є подяки від його користувачів.

Держархів Харківської області і в подальшому спрямовуватиме зусилля на створенні необхідних умов для роботи користувачів з документами НАФ у його читальних залах.

Тетяна Іванська

Перевіряння наявності документів архівного фонду Харківська духовна консисторія (ф. 40)

Забезпечення збереженості документів Національного архівного фонду є на сьогодні найважливішим завданням державних архівних установ. Воно полягає у створенні і дотриманні оптимальних умов та режимів зберігання і організації заходів щодо зберігання документів з метою підтримання у часі фізико-хімічних характеристик їх матеріальної основи, забезпечення цілісності документів і запобігання втратам документів. Дійовим засобом контролю за збереженістю архівних документів є перевіряння їх наявності та фізичного стану.

Перевіряння наявності та фізичного стану документів здійснюється для з'ясування загальної картини стану фондів архіву і виявлення документів із пошкодженнями, які потребують термінової або планової спеціальної обробки. Відомості про стан фондів дозволяють архіву прогнозувати подальшу «поведінку» документів, планувати роботу з їх збереженості, встановлювати пріоритети в цій роботі з урахуванням розвитку технічних засобів та конкретних можливостей архіву.

У першому півріччі 2007 р., з метою встановлення фактичної наявності справ, зазначених в описах, і виявлення справ, які потребують консерваційно-профілактичного і реставраційного оброблення, держархів області розпочав перевіряння наявності та фізичного стану справ фонду Харківської духовної консисторії.

Консисторія була місцевим адміністративно-судовим органом Синоду по управлінню церквами, монастирями, духовними учбовими закладами на території єпархії, відала створюванням і ліквідацією церков і парафій, чинила суд над особами духовного звання, накладала церковну епитимію на

православних за порушення релігійних і деяких цивільних законів тощо; збирала статистичні відомості про народження і смерть, зберігала метричні книги церков. Проповідувала православ'я і вела боротьбу з сектантством.

Це фонд 2-ої категорії. Він налічує більш 90 000 од. зб. Документи охоплюють період з 1749 до 1918 року. Вони висвітлюють стан епархії, окремих благочиній та церков, містять відомості про спорудження у Харкові та в інших містах і селах Харківщини церковних будівель, про стан монастирів, про утворення і діяльність Харківського колегіуму (1800-1841), церковно-приходських шкіл.

За даними обліку держархіву області останнє перевіряння наявності та фізичного стану документів фонду Харківської духовної консисторії тривало з 1973 до 1985 рр. (підсумки роботи були підведені 1985 р.). Слід зауважити, що 1996 р., після переміщення документів із будівлі по вул. Університетській, 8 у приміщення, в якому вони зберігаються сьогодні, спроба провести роботу з перевіряння їх наявності та фізичного стану мала місце, однак так і не була закінчена.

2007 р. для проведення перевіряння наявності та фізичного стану справ фонду було створено робочу групу у складі двох співробітників відділу забезпечення збереженості документів і двох співробітників відділу документів громадських організацій. 2008 р. до групи додатково залучили працівників відділу організації та координації архівної справи, відділу інформації та використання документів, відділу виготовлення копій та реставрації документів.

Протягом лютого 2007 р. – березня 2008 р. було перевірено 23 описи загальною кількістю 21 640 справ.

У зв'язку з кадровими змінами у держархіві області та змінами у розподілі обов'язків між заступниками директора внесено і зміни до наказу директора архіву від 25.02.2008 р. №8 «Про активізацію роботи з проведення перевіряння наявності та фізичного стану документів ф. 40, Харківська духовна консисторія». Відповідно до наказу обов'язки щодо здійснення перевіряння наявності та фізичного стану справ

фонду «Харківська духовна консисторія» було покладено на працівників відділу забезпечення збереженості документів.

Необхідно зазначити, що з цього часу значно активізувалася робота, з метою якісного проведення якої було розподілено обов'язки між членами робочої групи, визначено відповідальність кожного виконавця за ділянку роботи. На час перевіряння наявності фонду Харківської духовної консисторії всі працівники відділу ознайомилися з Пам'яткою з організації і проведення перевіряння наявності та фізичного стану документів, схваленою Науково-методичною радою держархіву області 28.04.2006 р.

Перевіряння наявності та фізичного стану справ проводилося шляхом звіряння описових статей із заголовками справ та іншими реквізитами на обкладинках (шифру, назви фондоутворювача, діловодного номера, заголовка, крайніх дат, кількості аркушів), фактичної наявності справ з підсумковими записами в описах.

Фізичний стан документів визначався шляхом візуального перегляду справ, по наявності чи відсутності типових дефектів паперу і папіру – із значним чи незначним пошкодженням паперу, характеру пошкоджень (механічний, біологічний, хімічний). Усі виявлені недоліки виконавці фіксували в листі перевірки і заносили до картотеки фізичного стану фондів.

З метою полегшення роботи з перевіряння наявності групи застосовувалася допоміжна таблиця, в якій виконавець позначав усі літерні і невиявлені справи, пропущені номери справ при нумерації в опису, виявлені справи (що в опису значаться відсутніми), невиправно пошкоджені (але є в наявності), грибкові справи та справи, які потребують реставрації та оправлення. У графі «Примітки» вказувалися у повній формі відомості про згасання чи утрату тексту, якщо не мало місце та інше.

Водночас з листом перевіряння наявності та фізичного стану справ, у разі необхідності, складалися акти про технічні помилки в облікових документах і виявлення документів тощо.

Робота з перевіряння наявності та фізичного стану справ фонду Харківської духовної консисторії виявилася фізично дуже важкою. П'ять описів з цього фонду – 105, 109, 110, 112 та 113 – мають величезні за розміром і обсягом справи (іноді до 2,5 тис. аркушів), які для виконання роботи потрібно було витягти з полиць, а потім покласти на місце. Виконання роботи ускладнювалося і великими обсягами видавання справ співробітникам архіву та користувачам читального залу. Але, незважаючи на труднощі, завдяки наполегливій праці, зосередженню всіх зусиль і глибокій відданості архівній справі працівників відділу забезпечення збереженості документів, робота з перевіряння наявності та фізичного стану фонду Харківської духовної консисторії виконана у повному обсязі і вчасно.

Архівісти під час перевірки наявності справ фонду «Харківська духовна консисторія»

Протягом 2-го півріччя 2008 р. – 1-го півріччя 2009 р. було перевірено 90 описів загальною кількістю близько 69 000 справ.

Слід зазначити, що своїми успіхами у виконанні роботи певною мірою відділ забезпечення збереженості документів зобов'язаний начальнику відділу обліку та довідкового апарату Пантелеєвій Л.Є. і головному спеціалісту Кондратьєву А.М., які під час перевіряння фонду надавали теоретичну і практичну допомогу щодо встановлення відповідності описових статей заголовкам справ та іншим реквізитам на обкладинках справ, фактичної наявності справ підсумковим записам в описах, а також щодо складання необхідних документів.

Ми вдячні всім працівникам архіву за взаєморозуміння і підтримку.

Архівісти під час перевірки наявності справ фонду «Харківська духовна консисторія»

Алєксєєнко Анна

Робота з науково-технічною документацією в державних архівах України

Науково-технічна документація (НТД) являє собою специфічний і багатогранний тип документації.

Питання про централізацію зберігання історично значимої НТД постало порівняно недавно, у 60-х рр. XX ст. Першим кроком для його розв'язання стала постанова Ради Міністрів СРСР від 21 травня 1964 р. № 431 «Про централізацію зберігання науково-технічної документації та організацію її широкого використання». Вона зобов'язувала міністерства та відомства здійснити заходи щодо передачі на державне зберігання НТД, що утворилася в діяльності науково-дослідних, проектних і конструкторсько-технологічних організацій. З цією метою у 1969 р. було створено профільну державну архівну установу у сфері забезпечення збереженості НТД – Центральний державний науково-технічний архів України (ЦДНТА України).

Комплектуючись НТД, яку продукують юридичні особи загальнодержавного значення, ЦДНТА України зосередив у своїх сховищах близько 600 тис. одиниць зберігання, які об'єднані у 946 комплексів і охоплюють історію розвитку 25 галузей народного господарства, зокрема, енергетики, металургії, важкого машинобудування, капітального будівництва.

Крім того, значний масив НТД знаходиться на державному зберіганні в обласних архівах. На основі даних путівників у ЦДНТА України створена галузева картотека «Науково-технічна документація в архівах України», яка налічує 414 карток. Переважна більшість цієї НТД була розроблена організаціями регіонального значення, а також таких галузей як місцева промисловість, побутове обслуговування населення, комунальне господарство у 50-80-х рр. XX ст. Серед загального масиву зустрічаються також документи, які представляють

особливу цінність для дослідників історії розвитку науки і техніки. Так, у Держархіві Харківської області зберігаються матеріали про впровадження винаходів та раціоналізаторських пропозицій на Південній залізниці, в архіві м. Києва – матеріали про відновлення Софійського собору у середині XIX ст., у Держархіві Запорізької області – документи про будівництво Дніпрогесу тощо.

При аналізі стану роботи з НТД виділився цілий комплекс проблем у сфері комплектування та використання інформації документів.

У результаті переходу України від планової до ринкової економіки протягом 90-х рр. XX ст. відбулись глибокі зміни в організаційно-правовому статусі та формах власності проектних, науково-дослідних інститутів, конструкторських бюро, які значно погіршили стосунки архівів із джерелами формування Національного архівного фонду.

Так, різко зменшилась кількість організацій, які розробляють НТД загальнодержавного значення. Зараз серед джерел формування НАФ ЦДНТА України нараховує 122 юридичні особи, ще близько 330 юридичних осіб знаходиться у сфері формування НАФ НТД обласних архівів. Але фактично 70 % з них або зовсім припинили науково-технічну діяльність, або виконують разові замовлення, які не представляють науково-історичної цінності.

Інша група проблем пов'язана зі специфікою НТД як джерела ретроспективної інформації. Характерною особливістю НТД є те, що вона представлена як різними видами текстових (писемних) документів, так і документами, інформація яких зафіксована у вигляді графічних символів (креслення, графіки) чи має специфічні табличні форми (технологічні карти, специфікації тощо). Розібратися в них і визначити їх цінність буває неможливо без залучення експертів, що мають безпосереднє відношення до їх розробки. А великі розміри переважної більшості кальок ускладнюють копіювання проектної і конструкторської документації. Тому НТД, що перебуває на державному зберіганні, фактично не

використовується, про що свідчить моніторинг виставкових заходів та змісту науково-інформаційних видань архівних установ.

З метою вирішення цих проблем, ЦДНТА України організовує та проводить семінари для співробітників обласних державних архівів, на яких обговорюються питання виявлення джерел формування НАФ НТД, організації та роботи експертних комісій, критерії відбору НТД до складу НАФ та на державне зберігання, упорядкування НТД-комплексів тощо.

Крім того, співробітники відділу використання інформації документів ЦДНТА України при проведенні публічних заходів та консультацій звертають увагу користувачів на архівні документи, які є доповненням до проектів із фондів ЦДНТА України. Наприклад, проекти харківських будівель, розроблені трестом «Укрцивільбуд», доповнюються матеріалами про їх реалізацію з фондів Державного архіву Харківської області: проект «Житловий будинок «Слово» у м. Харкові» (ЦДНТАУ, ф. Р-32, к. 1-24, оп. 3, од. зб. 7 доповнюється матеріалами ДАХО, ф. Р-1777, оп. 2 , од. зб. 192); проект «Житловий будинок кооперативу «Радянський книгар» у м. Харкові» (ЦДНТАУ, ф. Р-32, к. 1-24, оп. 3, од. зб. 6 — ДАХО, ф. Р-1777, оп. 2, од. зб. 94, 184); проект «Будинок АТС у м. Харкові» (ЦДНТАУ, ф. Р-32, к. 1-36, оп. 3, од. зб. 2 — ДАХО, ф. Р-1777, оп. 2, од. зб. 901) тощо.

Таким чином, посилення уваги до комплектування та використання НТД має вирішити завдання забезпечення суспільства ретроспективною інформацією та заповнити прогалини у створенні репрезентативної джерельної бази досліджень з історії науки і техніки, що виникли останнім часом.

Наталія Король

Виконання Держархівом Харківської області зобов'язань за міжнародним цифровим договором, укладеним із Генеалогічним Товариством штату Юта (США)

Третій рік поспіль, на виконання міжнародного цифрового договору, укладеного між Держархівом Харківської області та Генеалогічним Товариством штату Юта (США), та підписаного 15 листопада 2006 р., у держархіві області продовжують роботи зі створення цифрових копій документів генеалогічного характеру, які він зберігає.

За цей час виготовлено 247 094 (335 справ) цифрові копії документів: у 2007 р. – 141 009 цифрових копій документів (276 справ); у 2008 р. – 78 435 цифрових копії документів (40 справ); упродовж січня-травня 2009 р. – 34 157 цифрових копій документів (19 справ).

Причиною зменшення у 2008 р. об'єму виконаних робіт із виготовлення цифрових копій документів порівняно з 2007 р., стає перегляд Товариством вимог щодо якості цифрових копій, через що значну їх частину, виготовлену упродовж 2007 р., було перероблено на початку 2008 р.

До роботи введено документи наступних фондів держархіву області:

ф. 965, Канцелярія курата Харківської римсько-католицької церкви;

ф. 958, Канцелярія Харківського губернського рабина;

ф. 31, Харківська казенна палата.

Загальна кількість виконаної упродовж 2007-2008 рр. роботи з оцифрування документів становить 11% від запланованого за договором об'єму робіт. Згідно з попередніми розрахунками, для остаточного завершення робіт зі створення цифрових копій документів генеалогічного характеру, що зберігає держархів області, йому знадобиться близько 10 років.

Товариство забезпечує держархів області REV-дисками для пересилки оцифрованої продукції та потужними серверами для її подальшого зберігання та використання в межах архіву.

Передавання виготовлених цифрових копій Товариству з відповідним оформленням рапортів та реєстрів здійснюється шляхом поштової пересилки магнітних дискет компанії Іомега типу Rev до Києва, а звідти – до США.

Якість цифрових знімків має відповідати міжнародним стандартам та стандартам Товариства. Загальна кінцева вартість виготовлених копій визначається за фактичним прийманням виготовлених цифрових знімків, що оформлюється додатковою угодою. Оплата здійснюється на підставі актів приймання-здавання виконаних робіт шляхом перерахування грошей на розрахунковий рахунок держархіву області.

У жовтні 2007 р., після відкриття держархівом області особистого валютного рахунку, було одержано перші фінансові надходження від Товариства за виконану роботу. Фінансова заборгованість Товариства перед держархівом області відсутня.

За рахунок коштів, що надходять від Товариства, здійснюється зміцнення матеріально-технічної бази держархіву області, перш за все, проведення поточного ремонту приміщень, комп'ютерне оснащення робочих місць, програмне забезпечення, придбання офісних меблів. Кошти також використовуються для сплати за комунальні послуги.

Питання, що виникають у процесі роботи над виготовленням оцифрованої продукції, вирішуються з представниками Товариства у телефонному режимі та шляхом листування через мережу Інтернет.

Лідія Пантелєєва

Завершення роботи над створенням каталогу метричних книг, що зберігаються в Державному архіві Харківської області

Участь в організації робіт зі створення інформаційно-пошукових систем до документів архіву та створенні й розвитку автоматизованих систем обліку документів, пошуку інформації за ними є одним з основних завдань відділу обліку та довідкового апарату Держархіву Харківської області.

У 2009 р. передбачено видання «Зведеного каталогу метричних книг, що зберігаються в державних архівах України». Відомості у каталозі будуть подані за місцем їх зберігання (архівом). До нього планується включити відомості про всі метричні книги, які перебувають на зберіганні в державних архівах, незалежно від того, до якої конфесії належить релігійна установа, що вела книги.

Ще на початку 90-х років XX ст., у зв'язку з великим обсягом звернень громадян, в архіві були складені відомості про наявність фондів, в яких зберігаються метричні книги та акти громадянського стану, а до фонду № 40, Харківська духовна консисторія (православне віросповідання) була створена база даних «Вводу та пошуку інформації по метричному покажчику (церкви різних повітів Харківської губерніях)» (MS DOS), яка містила наступні відомості: номер і назва фонду, номер опису, місцезнаходження та назва релігійної установи, хронологічні межі та характеристика метричних книг (відомості про народження, укладання шлюбу, розлучення та смерть).

У 2003 р. вийшов із друку збірник архівних документів 1000-1890 рр. «Слобожанські родоводи. Село Лозова Богодухівський район», до якого включені записи з метричних книг Різдво-Богородицької церкви села Лозова Богодухівського району.

На виконання наказу Держкомітету архівів України від 25.04.2006 № 62 «Про підготовку до видання «Зведеного каталогу метричних книг, що зберігаються в державних архівах України» відділ обліку та довідкового апарату держархіву області відразу розпочав роботу з підготовки відомостей до зазначеного каталогу.

Виконуючи планове завдання з підготовки до видання «Зведеного каталогу метричних книг, що зберігаються в державних архівах України», протягом травня 2006 р. – квітня 2009 р. працівники відділу обліку та довідкового апарату держархіву області проводили виявлення та описування метричних книг за конфесіями відповідно до схеми подання відомостей про метричні книги, яку розробив Держкомітет архівів України. Інформація подавалася у формалізованому вигляді:

Конфесія. У межах кожної конфесії.

1. Губернія. У межах кожної губернії.

2. Єпархія (деканат, рабинат тощо) у межах кожної релігійно-адміністративної одиниці.

3. Офіційна назва релігійної установи із зазначенням населеного пункту.

4. Перелік інших населених пунктів, що входили до парафії .

5. Записи про народження: рік (роки), № фонду, № опису, № справи.

6. Записи про шлюб: рік (роки), № фонду, № опису, № справи.

7. Записи про розлучення: рік (роки), № фонду, № опису, № справи.

8. Записи про смерть: рік (роки), № фонду, № опису, № справи.

9. Інші відомості (дошлюбні опитування в римо-католицизмі, розлучення в іудаїзмі): рік (роки), № фонду, № опису, № справи.

10. Списки парафіян: рік (роки), № фонду, № опису, № справи.

В Держархіві Харківської області метричні книги на зберіганні знаходяться лише у чотирьох фондах. На жаль, інформація в них збереглася не в повному обсязі. У межах архіву відомості по метричним книгам систематизовано за конфесіями (релігійними течіями) у такому порядку: православ'я, римо-католицизм, іудаїзм. Відомості про метричні книги інших конфесій в держархіві області відсутні.

Два фонди архіву представлені за конфесією православ'я: ф. 11 Хорошевський Вознесенський другокласний дівочий монастир, с. Хорошево Харківського повіту та губернії (1790-1890 рр.), та ф. 40, Харківська духовна консисторія, м. Харків (1749-1890 рр.).

Фонд №11, Хорошевський Вознесенський другокласний дівочий монастир, містить 420 од. зб. У фонді зберігається лише одна метрична книга за 1864, 1873, 1877, 1879, 1880, 1882-1884, 1886-1891 рр. (спр. 362), яка містить відомості про смерть монахинь. Документи про смерть складені російської мовою.

Фонд №40, Харківська духовна консисторія, налічує понад 90 тис. од. зб., з яких 3 030 од. зб. – метричні книги релігійних установ не лише м. Харків та Харківської губернії за 1749-1890 рр., а і Воронезької (1846-1884 рр.), Катеринославської (1847-1908 рр.), Полтавської губернії (1800-1900 рр.) та Українського і Харківського військових поселень. В метричних книгах записи про народження, укладання шлюбу, розлучення та смерть велися російською мовою. На роботу по виявленню та описуванню метричних книг даного фонду була витрачена більша частина часу, відведеного для здійснення виявлення та описування метричних книг, що зберігаються в держархіві області.

Схема, за якою описано відомості, має такий вигляд:

Православ'я

1. Харківське намісництво, з 1796 р. – Слобідсько-Українська губернія, з 1835 р. – Харківська губернія.

2. Бєлгородська єпархія, з 1799 р. – Харківська єпархія.

3. Церква: Покровська, м. Богодухів Богодухівського повіту

4. Приходи: хут. Барков, с. Варварівка, хут. Гарбузовий (Гарбузи), хут. Довжик, хут. Крисин (Крисиний), хут. Маскаленків (Москаленки, Москаленковий), хут. Набабка, хут. Накрисовий (На Крисиний), хут. Паляниншики (Паляниншиковий, Паляниншики), хут. Підбирка (Під Бирком), хут. Підгірний, с. Шейчина.

5. Народження:

1786: ф. 40, оп. 109, спр. 103
1787: ф. 40, оп. 109, спр. 103
1788: ф. 40, оп. 109, спр. 103
1789: ф.40, оп. 109, спр. 103

6. Шлюб:

1786: ф. 40, оп. 109, спр. 103
1787: ф. 40, оп. 109, спр. 103
1788: ф. 40, оп. 109, спр. 103
1789: ф. 40, оп. 109, спр. 103

8. Смерть:

1786: ф. 40, оп. 109, спр. 103
1787: ф. 40, оп. 109, спр. 103
1788: ф. 40, оп. 109, спр. 103
1789: ф. 40, оп. 109, спр. 103

У процесі роботи, з метою встановлення офіційної назви релігійної установи, була використана книга з історії Харківської губернії Д.Г. Гумілевського (Філарета) «Історико-статистичне описання Харківської губернії», перевидана у 2004 р.

Для виявлення відомостей про населені пункти, що входили до складу парафії, проводилась подокументна розробка клірових відомостей. У зв'язку з палеографічними особливостями тексту періоду кінця XVIII – початку XIX ст. виникала необхідність у зверненні до учбового посібника з допоміжних спеціальних історичних дисциплін під редакцією М.С. Чаєва, Л.В.Череніна «Руська палеографія» (М., 1947 р.).

У межах конфесії православ'я переліки релігійних установ систематизовано за географічною ознакою відповідно до адміністративно-територіального поділу, прийнятого в державі

[illegible] створення цих книг (намісництва, губернії). У межах адміністративно-територіальної одиниці релігійні установи систематизовано за церковно-адміністративним поділом, прийнятим у кожній із конфесій (єпархіями), та подано в алфавітному порядку. Офіційна назва релігійної установи [illegible] за тим населеним пунктом, у якому вона знаходилась. Назви населених пунктів вказано повністю із зазначенням [illegible] повіту. Всі населені пункти, що входили до парафії, [illegible] назви зазначені в алфавітному порядку. Адміністративне [illegible] населених пунктів вказано лише у тому [illegible], коли воно є відмінним від основного населеного пункту. Нові назви населених пунктів, які зазнали перейменування, вказано в дужках після вжитої назви.

На час складання відомостей активно залучалися до використання опубліковані джерела, такі як: Видання центрального статистичного комітету Міністерства внутрішніх справ «Харківська губернія. Список населених [illegible] по відомостях 1864 р.» (Спб., 1869); Довідкова книга для [illegible]ської єпархії за 1904 р. (Х.,1904).

За конфесією православ'я до повітів Богодухівський, [illegible], Вовчанський, Зміївський, Ізюмський, [illegible], Лебединський, Охтирський, Старобільський, [illegible], Харківський Харківської губернії, Острогозький [illegible] губернії, Бахмутський Катеринославської губернії, [illegible]ський Полтавської губернії, а також до [illegible] пунктів, де знаходилися Українське та Харківське [illegible] поселення, складені окремі географічні покажчики. [illegible] складено загальний географічний покажчик до всіх [illegible] населених пунктів, які зустрічаються у відомостях. [illegible] географічних покажчиках в алфавітному порядку подано [illegible] і нинішні назви населених пунктів із зазначенням повіту та губернії.

Крім того, складений алфавітний покажчик до назв релігійних установ, що були внесені до каталогу метричних книг. В алфавітному покажчику подано повні офіційні назви релігійних установ, а в дужках їх скорочені назви.

Наприклад: Архангело-Михайлівська (Михайлівська) с. Вільховий Ріг (Вільхуватка) Ізюмського повіту.

Конфесія римо-католицизму в держархіві області представлена у фонді №965, Канцелярія харківської римо-католицької церкви, м. Харків, де зберігається 39 од. зб. за 183[illegible] 1919 рр.; 10 од. зб. за 1851, 1859, 1868, 1880- 1890, 1899, 190[illegible] 1910-1916 рр. містять виписки з метричних книг. У зазначеному фонді зберігаються виписки з метричних книг про народження та смерть, які були надіслані до канцелярії харківської римо-католицької церкви з різних губерній Росії, дошлюбні опитування та списки парафіян. Метричних книг у фонді немає. Виписки з метричних книг, дошлюбні опитування та списки парафіян написані російською і польською мовами.

Схема, за якою описано відомості по конфесії римо-католицизму, має такий вигляд:

Римо-католицизм

1. Харківська губернія
2. Деканат: інформація відсутня
3. Канцелярія харківського римо-католицької церкви (костьолу), м. Харків
4. Села: інформація відсутня
5. Народження:
   1859, 1892: ф. 965, оп. 1, спр. 15;
   1868, 1880: ф. 965, оп. 1, спр. 12;
   1885, 1913: ф. 965, оп. 1, спр. 24;
   1899: ф. 965, оп. 1, спр. 26;
   1903, 1912: ф. 965, оп. 1, спр. 23;
   1915: ф. 965, оп. 1, спр. 27
6. Шлюб: інформація відсутня
7. Смерть:
   1911: ф. 965, оп. 1, спр. 23;
   1912: ф. 965, оп. 1, спр. 23;
   1912: ф. 965, оп. 1, спр. 24
8. Дошлюбні опитування:
   1910: ф. 965, оп. 1, спр.18;
   1912: ф. 965, оп. 1, спр. 23;

   1913: ф. 965, оп. 1, спр. 24;
   1914: ф. 965, оп. 1, спр. 25;
   1915: ф. 965, оп. 1, спр. 26;
   1916: ф. 965, оп. 1, спр. 27
9. Списки парафіян:
   1851: ф. 965, оп. 1, спр. 2;
   1880-1890: ф. 965, оп. 1, спр. 4

До відомостей конфесії римо-католицизму покажчик не ввелися через те, що інформація про єпархію та населені пункти, що входили до парафії, відсутні.

Конфесія іудаїзму в архіві представлена у фонді № 958, Канцелярія харківського губернського рабина, м. Харків (142 метричні книги за 1854 - 1917 рр.). Це метричні книги записів народження, укладання шлюбу, розлучення та смерті євреїв в містах: Харків, Ахтирка, Білопілля, Богодухів, Ізюм, Чугуїв, Слав'янськ, Лебедин та в повітах Харківської губернії: Охтирський, Валківський, Вовчанський, Зміївський, Богодухівський, Лебединський та Сумський. Назви населених пунктів повітів не вказані. Метричні книги велися російською та єврейською (ідиш) мовами.

Схема, за якою були описані відомості по конфесії іудаїзму, має такий вигляд:

Іудаїзм

1. Харківська губернія
2. Раввинат: інформація відсутня
3. Канцелярія Харківського губернського рабина, м. Харків
4. м. Охтирка Охтирського повіту
5. Народження: 1869: ф. 958,оп.1, спр. 2;
6. Шлюб: інформація відсутня
7. Розлучення: інформація відсутня
8. Смерть:
   1870: ф. 958, оп. 1, спр. 8
   1872: ф. 958, оп.1, спр. 20

У квітні 2009 р. роботу по виявленню та описуванню метричних книг за конфесіями для підготовки «Зведеного

каталогу метричних книг, що зберігаються в державних архівах України», завершено.

Працівники відділу сподіваються, що робота, яка тривала протягом 2006-2009 рр., та створений електронний варіант каталогу метричних книг, що зберігаються в Держархіві Харківської області, прискорить інформаційно-пошукову роботу як працівникам архіву, так і дослідникам, що працюють в його читальних залах.

Антоніна Малишева

Комплектування ЦДНТА України документами особового походження

Комплектування державного архіву – це систематичне, цілеспрямоване і планомірне поповнення його фондів документами НАФ відповідного профілю. Безпосередня організація комплектування починається з визначення джерел комплектування – юридичних і фізичних осіб, які є утворювачами або власниками документів НАФ, що підлягають обов'язковому передаванню на постійне державне зберігання на основі державної власності в обов'язковому порядку або на основі угоди.

Документи особових фондів по праву вважаються однією з найбільш інформативних груп історичних джерел. Порівняно з документами, зосередженими у фондах організацій, підприємств, установ та таких, що відображають, головним чином, науково-технічну діяльність, документи особових фондів сприяють порозумінню вибору того чи іншого варіанту рішень, розкривають джерела виникнення наукових ідей, конструкторських та проектних задумів, допомагають проникнути у «творчу лабораторію» видатних діячів науки і техніки. Ці документи надають комплексу архівних фондів Центрального державного науково-технічного архіву України (далі – ЦДНТА України) необхідну панорамність та «багатокольоровість».

Крім того, документи особових фондів характеризують стан тієї галузі науки й техніки, значний вклад в яку внесено основним діячем науки чи техніки, та відображають усю різноманітність сфер діяльності та інтересів видатних діячів науки і техніки, основні етапи їх життєдіяльності, формування їх особистостей.

Склад документів особових фондів, як правило, представлений:

1. Біографічними документами: автобіографія, фотографії, документи про освіту, дипломи, грамоти, мандати статті, книги.

2. Документами наукової, винахідницької та інших видів діяльності.

3. Листуванням.

4. Документами, зібраними фондоутворювачем.

5. Іншими документами про фондоутворювача: статті та спогади, відгуки на наукові роботи.

6. Документами службової та громадської діяльності, хобі.

7. Документами родичів фондоутворювача, що стосуються його життєдіяльності.

В ЦДНТА України зібрано й зберігається 19 фондів особового походження. Найцікавіші з них – особовий фонд академіка архітектури О.М. Бекетова; особові фонди члена-кореспондента академії мистецтв СРСР, народного архітектора О.І. Заварова, професора фізико-математичних наук, астрометриста і картографа Б.П. Остапенко-Кудрявцева, професора-біолога О.М. Матвієнко.

Перші надходження документів особового походження до ЦДНТА України (1976 р.) пов'язані з ім'ям українського радянського архітектора, професора, академіка архітектури Петербурзької Академії мистецтв, дійсного члена Академії архітектури СРСР О.М. Бекетова.

У минулому, 2008 році, значно активізовано роботу з виявлення та поповнення документальної скарбниці ЦДНТА України документами особового походження. На державне зберігання прийнято документи таких видатних особистостей України як: д.т.н., екс-міністра промислової політики України, Героя України, Генерального директора ХДАВП «Авіазавод» Анатолія Костянтиновича М'ялиці; доктора архітектури, професора, дійсного члена Української академії архітектури Тамари Федотівни Панченко, д.т.н., теплофізика Євгенія Миколайовича Бути; д.т.н., професора, лауреата премії

ГДК СРСР, ветерана космонавтики Росії Миколи Васильовича [illegible].

Першочерговим завданням ЦДНТА України в напрямі комплектування його документами особового походження [illegible]ється взяття на облік якомога більше осіб, які мають [illegible], що можуть бути віднесені до складу НАФ України, [illegible] з ними зв'язків, визначення обсягу та характеру [illegible] документів.

Відділом формування НАФ та діловодства ЦДНТА України розроблено перелік питань для довідки щодо виявлення [illegible] власників документів особового походження, [illegible] обойку цих власників та лист на адресу юридичної особи [illegible] формування НАФ, де працював (працює) власник [illegible], із проханням надати інформацію та додаткові [illegible] щодо його діяльності.

Робота з виявлення документів особового походження [illegible] новою для ЦДНТА України, проте має свої особливості, [illegible] пов'язано із специфікою документів, які він зберігає, [illegible] специфікою джерел його комплектування.

Найбільш продуктивними напрямами виявлення кола [illegible], які мають документи, що можуть бути віднесені [illegible] НАФ, залишаються тісні контакти ЦДНТА України [illegible] юридичними особами – джерелами формування НАФ, [illegible], бібліотеками та державними архівами областей [illegible]. Виявленню визначних діячів науки й техніки, [illegible] заводів, інститутів, раціоналізаторів, винахідників [illegible] власників документів, які можна віднести до НАФ України, [illegible] також перегляд періодичної преси, використання мережі [illegible], співпраця із ЗМІ, експонування архівних документів, [illegible] зустрічей в архіві з діячами науки і техніки, [illegible] співробітників ЦДНТА України в семінарах та нарадах [illegible] залученням представників організацій, підприємств [illegible] України.

Наталія Мирошниченко

Підвищення кваліфікації працівників державних архівних установ міст та районів Харківської області

У відповідності до Положення про Державний архів Харківської області, затвердженого розпорядженням голови Харківської обласної державної адміністрації від 30 жовтня 2007 р. № 678, одним із важливих напрямків його діяльності є здійснення науково-методичного керівництва і контролю за діяльністю архівних відділів районних державних адміністрацій, архівних відділів міських рад області.

Однією з форм надання науково-методичної допомоги і підвищення кваліфікації працівників місцевих архівних установ є проведення нарад і семінарів, які щорічно проводяться Держархівом Харківської області.

На початку 2009 р. відділ організації та координації архівної справи держархіву області провів аналіз роботи архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад Харківської області за підсумками 2008 р., у ході якого виявлено проблемні питання у роботі зазначених місцевих архівних установ, що було враховано при підготовці плану заходів із підвищення кваліфікації на 2009 р. у вигляді нарад, семінарів-навчань як на базі держархіву області, так і розширених виїзних семінарів при райдержадміністраціях та міськрадах області.

При визначені тематики заходів із підвищення кваліфікації враховано значне оновлення кадрового складу працівників місцевих архівних установ, яке сталося протягом 2008 р. – на початку 2009 р.

25 лютого 2009 р. відбувся виїзний семінар у Кегичівському районі Харківської області для відповідальних за архіви в установах, організаціях та підприємствах – джерелах формування НАФ, організований за сприянням керівництва Кегичівської райдержадміністрації та начальника його

архівного відділу Дроненка І.О. Від держархіву області у заході взяли участь заступник директора архіву Підкопаєв О.С., начальник відділу організації та координації архівної справи Гнезділо О.С., начальник відділу обліку та довідкового апарату Пономаренко Л.Є. та заступник начальника відділу організації та координації архівної справи Мирошниченко Н.Б.

У доповіді начальника архівного відділу Кегичівської райдержадміністрації Дроненка І. О. йшлося про роботу архівних відділів та експертних комісій установ і організацій району щодо формування НАФ. Ним також були підняті проблемні питання щодо зберігання та упорядкування документів, роботи архівних підрозділів установ Кегичівського району.

Начальник відділу організації та координації архівної справи держархіву області доповіла про підсумки діяльності мережі архівних установ області у 2008 р., про сучасні тенденції, пріоритетні напрямки, визначені Держкомітетом архівів України на 2009 р., у тому числі, щодо діяльності місцевих архівних установ. Гнезділо О.С. акцентувала увагу присутніх на відповідальності за недбале зберігання та умисне знищення документів НАФ, визначеної Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи», та про необхідність дотримання антикорупційного законодавства при роботі з зверненнями громадян.

Заступник начальника зазначеного відділу Мирошниченко Н.Б. у своєму виступі зупинилася на особливостях складання номенклатур і описів справ та актів про вилучення та знищення документів, не внесених до НАФ. Представники держархіву області також відповіли на запитання кегичівських колег – відповідальних за архівні підрозділи підприємств, установ та організацій.

Учасникам семінару для застосування у роботі були надані методичні матеріали на електронних носіях.

7-10 квітня 2009 р. у Держархіві Харківської області відбулися семінари для начальників і спеціалістів архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад, на яких розглянуті питання щодо організації роботи місцевих архівних установ

області з обліковими документами, формування Національного архівного фонду та роботи зі зверненнями громадян.

Зі вступним словом до учасників семінару звернулася

Директор ДАХО Момот Л. М. відкриває роботу семінару

директор держархіву області Момот Л.М., яка привітала всіх присутніх та побажала успішного оволодіння знаннями та застосування їх у повсякденній у роботі.

Начальник відділу формування НАФ та діловодства Михасенко Л.О. ознайомила учасників семінару з робочою інструкцією зі складання номенклатур справ установ, організацій та підприємств незалежно від форми власності, яка схвалена науково-методичною радою Держархіву Харківської області від 26.11.2008 р. При розгляді та обговоренні інструкції наводилися приклади щодо складання заголовків справ, визначення строків зберігання документів. Особливу увагу доповідач приділила типовим помилкам, які трапляються при складанні та оформленні номенклатур справ установ.

Начальник відділу формування НАФ та діловодства Михасенко Л.О. надає рекомендації учасникам семінару

Начальник відділу обліку та довідкового апарату Пантелєєва Л.Є. проводить практичне заняття

З «Робочою інструкцією про порядок роботи з обліковими документами при обліку нових надходжень документів та внутрішньому руху справ у фондах районних (міських) архівних відділів Харківської області» присутні ознайомила начальник відділу обліку та довідкового апарату Пантелєєва Л.Є. Вона також провела практичні заняття по заповненню форм облікових документів, що було особливо необхідним для новопризначених працівників місцевих архівних установ.

Провідний спеціаліст відділу кадрової роботи та діловодного забезпечення Касьяненко О. В. довела до відома учасників семінару інформацію про необхідність застосування в роботі «Класифікатора звернень громадян» (постанова КМУ від 24.09.2008 р. №858) та надала рекомендації щодо його використання у роботі архівних установ області.

Начальником відділу організації та координації архівної справи Гнезділо О.С. та її заступником Мирошниченко Н.Б. були доведені до відома начальників архівних відділів підсумки складання планово-звітної документації за 2008 р. та надані рекомендації щодо складання квартальних звітів та інформацій у 2009 р.

Учасники семінару обмінялися досвідом своєї роботи. Після завершення обговорення кожному з них була надана добірка науково-методичних розробок Держкомітету архівів України і держархіву області на електронних носіях.

Таким чином завдання, передбачені фахівцями держархіву області при проведенні семінарів (надання методичної допомоги при роботі з архівними документами, ознайомлення з новими методичними розробками, змінами до правил, інструкцій, переліків і закріплення теоретичних знань на практиці) виконані у повному обсязі.

Робота у напрямі підвищення кваліфікації працівників місцевих архівних установ триватиме й надалі. Учасники семінару зможуть застосувати одержані знання у своїй архівній роботі, а також проведуть відповідні заняття або семінари з підвищення кваліфікації працівників діловодних, архівних

та експертних служб підконтрольних підприємств, установ і організацій на місцях. Керівництвом Державного архіву Харківської області вирішено і в подальшому проводити виїзні семінари-наради, особливо в тих районах області, де працівники архівних відділів мають ще невеликий досвід роботи.

Юлія Гунько

Війна очима дітей

Упродовж 1941-1943 рр. територія Харківської області перебувала під окупацією німецько-фашистських загарбників. Війна увійшла в кожний дім, у кожну сім'ю, спричинивши біль, жах, страждання... У найбільш скрутному становищі опинилися діти. Війна і окупаційний режим забрали у них не лише дитинство, а для багатьох і взагалі, будь-які перспективи на життя. Досить непросто склалась доля дітей, які врятувалися від смерті. Чимала їх частина стала сиротами, а згодом і безпритульними. В більшій мірі вони виживали милостинею. Діти шкільного віку, які мали б опановувати основи знань у школі, змушені були працювати разом із батьками в полі та на городах. Лише діти 14-річного віку розглядалися окупантами як «поживний грунт» додаткового рекрутування робочої сили та відправлення до Німеччини.

В Державному архіві Харківської області зберігається Колекція документів про німецько-фашистський окупаційний режим на території Харківської області 1941-1943 рр. (далі – Колекція). Більшу частину документів Колекції становлять хронологічні довідки про найважливіші події періоду німецько-фашистської окупації, акти збитків, нанесених німецько-фашистськими військами. Чимало в Колекції письмових спогадів школярів Харківської області 9-ти – 15-тирічного віку, які з біллю згадують про ті страшні часи окупаційного режиму, в якому їм судилося опинитися. Спогади датуються 1943-1945 рр. Вони суттєво доповнюють офіційні документи та досить виразно характеризують окремі факти, епізоди та реалії тогочасного життя, й дають широке уявлення про часи окупаційного режиму на території Харківщини.

Ось як передає через твір-спогад свої почуття щодо захоплення міста Лозова Харківської області учениця 5 класу СШ ім. Короленка м. Лозова Лозівського району Коваленко Валя: *«Вранці у місто вдерлися німці. Вони кинулися нишпорити*

[illegible] Позабирали все, що можна було взяти, й рушили далі. [illegible] за фронтовиками прийшли тиловики. Гладкі, задоволені, [illegible] вони вже почали наводити «новий порядок». Пограбували [illegible], в школах поламали та попалили парти».

Перегляд спогадів школярів переконує, що на багатьох [illegible] тяжке враження справили сцени пограбувань на вулицях [illegible] області.

«А першого ж дня вступу німці відкрито полювали на курей, [illegible]. Люди за це не мали права їм сказати ні слова. Забігаючи [illegible] двір, вони щось вимагали, кричали, але населення не [illegible] зрозуміти їх..», - згадує учень 10 класу Будянської школи [illegible] району Шевченко А.

[illegible] трагізмом і сторінки спогадів дітей, в яких [illegible] факт репатріації молоді до Німеччини. Мудрак Марія, [illegible] 8 класу СШ Сахновщанського району, у свої спогадах [illegible] *я була присутня при відправці дівчат з нашого села. [illegible] ми на станцію Сахновщину. Тут їх чекав ешелон [illegible] вагонами. Вагони були брудні, і їх загнали туди, [illegible] біля кожних дверей вагона сів озброєний автоматом [illegible] вартовий. Матері бігають, голосять, а вартові [illegible] на станції і репетують: «Мовчать! Скажіть спасибі, [illegible] діти Європу побачать!». Особливо я запам'ятала [illegible] розправу німців над партизанськими сім'ями. Німці [illegible] до ями велику групу жінок і дітей нашого села і тут же [illegible] їх...».* Тригуб Тетяна, учениця 7 класу с. Велика [illegible] Сахновщанського району, дочка партизана, так [illegible] у своїх спогадах про жорстоке відношення фашистів до [illegible] *«... Мій батько був червоним партизаном. Ми не [illegible] вигнати. Німці жорстоко розправилися з нашою сім'єю. [illegible] перший раз до нас, вони побили маму, забрали одежу, [illegible], птицю та вигнали нас зовсім із хати. Одного [illegible] брати нас розстрілювати та їм перешкодили [illegible]».*

У спогадах дітей досить виразно передано жорстокі [illegible] фашистів над мирним населенням. Котенко [illegible], учень 7 класу 2 ПСШ Харківського району, пише:

«... Почалися люті розправи з мирними, ні в чим неповинними громадянами... Почався голод - німці хліба не давали, треба було добувати. Так з матір'ю та батьком я ходив на село, на так званеі «міняння». По дорозі на стовпах висіли радянські громадяни. Майже в кожному селі, місті німці вішали людей. Я бачив, як німці розстрілювали наших полонених, яких гнали з палицями на роботу. Хто не міг йти, тих розстрілювали...».

Особливо складною виявилася доля єврейського населення, мешканців України, яке згідно з нацистським планом мало бути остаточно знищено. Про це згадують і діти. У 1944 р. Табакова Мая, учениця 2 класу с. Грудянка Дергачівського району, яка разом із сім'єю, тікаючи від німців, опинилася в Полтавській області, писала: *«Жили ми в Полтавській області. Мама моя і сестра працювали, а я пасла худобу. І ось знайшлися люди, які видали нас німцям, сказавши що ми – євреї. Поліція нас заарештувала, відправила в орсткомендатуру; по дорозі роззули, розділи. В комендатурі розлучили нас із матір'ю, почалися допити. На ніч мене і мати, яку страшно побили, замкнули в купі, а старшу сестру окремо. Ранком матусю німці залишили, а нас з сестрою відпустили, сказавши, що матір розстріляють. Сестру потім забрали до Німеччини, а я зараз живу з бабусею».*

Відступаючи, фашисти нищили все, що залишалося в містах та селах Харківської області. *«... Коли відступав німець з нашого села,* - пригадує ті часи учень 8 класу Двуречанського району Гнатенко Г., - *він зруйнував школу, клуб, контору. Селян убивав, вішав, які сиділи в льохах, кидав туди гранати. Вивозив у Німеччину все, що встиг, а що не встиг, те обливав бензином і палив. Залишив за собою одні зруйновані хати».*

Душевну радість та надію на спасіння населення Харківської області було відроджено звісткою про наступ Червоної армії. Міщанінцева Т., учениця 7 класу Балаклійського району, згадує: *«... Але раптом ми почули звістку про наближення наших частин. З кожним днем все ближче і ближче ставало чути гуркіт канонади. Аж ось зовсім близько. Німці заметушилися. Ми чекали з радісною надією про кінець цієї жахливої каторги. Увечері*

[illegible] третій день наші частини підійшли до міста. Зав'язався бій. [illegible] години ночі на вулиці рознеслися слова: «Ура, товариші, [illegible]! Тупіт. І раптом, як буря знялася над містом, зацокотав [illegible], затарахкотіли гармати. Але з кожним разом все далі [illegible] ставало чути перестрілку. Все стало тепер ясно. Наступала [illegible] очікувана хвилина. Наші знову повернулись до нас. Ми [illegible] бігли на зустріч із червоноармійцями. Відчинялися двері [illegible] хаті, льохах, підвалах і люди висипали на вулицю».

Чим більше гортаєш сторінки спогадів дітей про воєнні [illegible] 1941-1943 рр., тим більше розумієш, що ними здійснено [illegible] подвиг: вони вижили завдяки неперевершеному [illegible] жити та будувати щасливе майбутнє.

Використані джерела:

Держархів Харківської області, ф.Р-3746, оп. 1, спр. 121, [illegible] спр. 133, арк. 15-15зв; спр. 127 арк. 10-11; спр. 113, арк. 30, [illegible] 112, арк. 116, спр. 102, арк. 5.

Наталія Харченк

«Пустирі» нашої душі

Історія має властивість: минуле віддзеркалюєть у теперішньому часі. Більшості харків'ян відомий майда Повстання. Меншість знає, що в минулому (до 1923 р.) – Кінна площа, і лише одиницям відомо, що до 1930 р. там бу розташована Свято-Духівська церква, побудована у 1856 «тщанием прихожан». У 1905 р. храм розширили, добудував дзвіницю, на що парафіяни зібрали 62000 карбованці величезну, як для того часу суму. Ті ж самі парафіяни побудував дві школи, де навчалися їхні ж діти, і будівлі для священикі В одній із них мешкав священик Перцев Сергій Олександрови призначений на цю посаду у 1906 р. [1, арк. 361 зв.].

Народився він у 1866 р. у місті Біловодс Старобільського повіту Харківської губернії у родин священика, тому і логічним був його крок при обранні сво майбутнього – навчання у Харківській духовній семінарі Починаючи з 1888 р., С.О. Перцев призначається священико у різні церкви губернії. Єпархіальним начальством відмічав як «поведения отличного» і нагороджувався не тільк церковними відзнаками, а й державними, царськими медаляма Зі своєю дружиною, матушкою Зінаїдою Іоанівною, народи і виховали трьох доньок і сина Олексія [2, арк. 362].

Та з 1917 р. почалася нова епоха як для церкви, так і дл тих, хто ніс у народ духовність вірою і правдою. У квітні 1921 Сергій Перцев дає відомості для місцевої влади про стан церкви капіталів при церкві немає, 6-тикімнатний будинок, де мешка сам протоієрей з родиною із 6 осіб, займає не лише його родин але й діловод «Південфронтбуду» і співробітник військово інженерної установи. З іншими церковними будівлями така сама картина [3, арк. 2]. Проте це було лише початком кінця.

Протягом 70-ти років населення, що мешкало навко церкви, було тими самими парафіянами, що її будувал для своїх духовних потреб і за особисті кошти. У квіт

1921 р. вони пишуть заяву у комісію по проведенню у життя положення про відділення церкви від держави, і прохають дозволити організувати товариство православних християн та зареєструвати його. До заяви додають статут. При цьому оговорюють, якщо деякі його пункти не задовольнять , вона має право їх виправити [4, арк. 20].

Але влада йде в наступ: у 1923 р. на церкву накладається штраф 300 карбованців золотом за відсутність в ній ремонту (до речі, у церкви відсутні будь-які капітали на його проведення) [5, арк. 24], у 1925 р. договором між міськрадою і парафіянами, останнім надається у безстрокове і безоплатне користування церква, яка тими ж парафіянами, за їх кошти була побудована. У договорі прописано багато цікавих пунктів, наприклад: «не допускать набатных тревог для созыва населения в целях агитации против советской власти и вообще, относительно пользования колокольнями, мы обязуемся подчиняться всем распоряжениям советов» [6, арк. 33].

У 1929 р. церковну землю місцева влада надрізала і передала до ділянки школи [7, арк. 8]. Але всього цього було замало. У 1930 р., на «прохання» трудящих, церкву закрили, а згодом зламали. Ось з цього часу і розташувався на майдані пустир. «Ломать – не строить» – це прислів'я про наші пустирі.

Що ж сталося з останнім священиком Свято-Духівської церкви?

У документах держархіву області за 1919 р. збереглася цікава справа Харківської єпархіальної ради стосовно скарги [illegible] священика Свято-Духівської церкви на протоієрея тієї ж церкви Сергія Перцева, із переліком претензій [illegible] його службових обов'язків. Останній вимушений був [illegible] пояснення єпархіальній раді, яка не тільки виправдала [illegible] а й закрила справу. Цьому слугувало те, що в поясненнях [illegible] та інших священиків, яких опитувала рада, йшлося, що [illegible] Перцев все життя сумлінно виконував свій священицький [illegible], шанував і поважав своїх парафіян і вони відповідали йому [illegible]. Не дивлячись на неприємності, пов'язані із слідством, [illegible] Перцев називає вчинок священика «ребяческой выходкой

провинившегося ребенка», та принципово виступає проти «свободи»: пияцтва, паління, крадіжок тощо серед молоди священиків [8, арк. 4].

С.О. Перцев за станом здоров'я, за віком, а можливо із-за своєї безпорадності у боротьбі зі «свободою», просив звільнити його або перевести до іншої церкви. Але лише у 1929 р. його було звільнено «за штат» [9, арк. 20].

У 1933 р. Сергія Олександровича адміністративно виселяють за межі Харкова (на жаль, із документів не видно де він перебував на той час). На 1938 р. він мешкав у Харкові неподалік від місця своєї останньої служби, але органами влади вже позначався як «безприходный поп» [10, арк. 7].

6 травня 1938 р. органами НКВС С.О. Перцев (тоді йому йшов 72 рік) був заарештований за ст.ст. 54-8 та 54-11 КК УРСР «як учасник антирадянської терористичної церковно-фашистської організації». Мужня принципова людина на допитах ні разу не підтвердила сфальсифіковані обвинувачення і не звинуватила жодної людини. Через три дні після арешту за цей час був один допит, одна очна ставка, тобто 9 травня 1938 р. (це і день очної ставки) постановою особливої тройки УНКВС по Харківській області С.О. Перцеву винесено вищу міру покарання – розстріл. 5 червня 1938 р. вирок приведено в дію. Лише у 1958 р. постановою президії Харківського обласного суду його реабілітовано [11, арк. 64].

За два роки до того, донька С.О. Перцева, Ніна, в своїй заяві до прокурора СРСР трохи наївно, але, мабуть, вірно пише «мой отец мученик, честный патриот советский, погиб за веру Христову, был уважаемым пролетариатом» [12, арк. 57], а ще вірніше – порядною, духовною людиною, пам'ять про яку ми вшановуватися у віках, щоб не було пустирів.

До речі, наприкінці 2008 р. на пустирі з'явився пам'ятний камінь, на якому відбито інформацію про те, що це місце колишньої церкви, в якій до останнього дня її існування вів службу священик С. Перцев.

Використані джерела:

1. Держархів Харківської області, ф. 40, оп. 110, спр. 1844, 101 арк.
2. Те саме.
3. Там само, ф. Р-230, оп. 2, спр. 675, 10 арк.
4. Там само, ф. Р-845, оп. 2, спр. 202, 182 арк.
5. Те саме.
6. Те саме.
7. Там само, ф. Р-1163, оп. 2, спр. 3324, 25 арк.
8. Там само, ф. Р-230, оп. 1, спр. 41, 78 арк.
9. Те саме.
10. Там само, ф. Р-6452, оп. 2, спр. 2322, 125 арк.
11. Те саме.
12. Те саме.

Вячеслав Калініченко

Документи Держархіву Харківської області як джерело для вивчення земельної громади 1917-1930 рр.

Актуальність теми дослідження зумовлена інтересом української громадськості до становища українського селянства – основи української нації. Саме селянство зберегло мову, традиції, менталітет нашого народу. Брутально проведена більшовицька колективізація, розкуркулення, голодомори привели до розселянювання і виморення села. З відродженням української державності кризовий стан українського селянства не припинився. Великі сподівання на становлення фермерського господарства поки що не справдилися. Справа йде до створення великих приватновласницьких господарств, де працюватимуть наймані робітники. А селянство продовжує перебувати у глибокій кризі, розселянювання продовжується, що загрожує його остаточним зникненням. Нам потрібно зберегти українське селянство, а це неможливо здійснити без збереження трудового селянського господарства. Селянське господарство далеко не вичерпало себе. У певних умовах воно ефективніше за велике господарство, що базується виключно на найманій праці. Селянські господарства, відділяючи від себе певні галузі та трудові операції та кооперуючи їх, перетворюються на цілком добровільний, економічно раціональний й вигідний кооператив вертикального типу. Селянське господарство при такому типі кооперації зберігається як самостійна виробнича одиниця (на відміну від колгоспів), при цьому використовувалися переваги великого кооперативного об'єднання. Природною формою такого вертикального кооперативу була земельна громада, що діяла в українському доколгоспному селі в перші роки радянської влади. Вона була знищена більшовиками в ході примусової суцільної колективізації селянських господарств.

У незалежній Українській державі взятий курс на ринкову економіку. Складовим елементом ринкової економіки є ринкове селянське господарство. Трудове селянське господарство може бути конкурентно спроможним в ринкових умовах, а отже й уберегтися тільки об'єднавшись у кооперативи вертикального типу. Соціальне значення цього завдання цілком очевидне. Тому з цієї точки зору дослідження земельної громади дуже актуальне і необхідне в наш час. В той же час інститут земельної громади досліджений недостатньо. Особливо це стосується окремих регіонів, де була своя специфіка. Так, поза увагою дослідників залишилась організація та діяльність земельної громади на Харківщині (Слобожанщині) – одному з таких регіонів.

Хронологічні рамки дослідження: 1917-1930 рр. Нижня межа визначена революцією 1917 р., яка змінила правовий статус селянської громади, привела до трансформації цього інституту в земельну громаду, а верхня межа визначена часом ліквідації земельної громади більшовиками в ході насильницької примусової колективізації селянських господарств.

Територіальні рамки дослідження обмежені Харківською губернією, яка в 1917 р. складалася з 11 повітів: Харківського, Охтирського, Богодухівського, Сумського, Лебединського, Валківського, Вовчанського, Зміївського, Куп'янського, Ізюмського, Старобільського. Після ліквідації губернії утворюються округ в 1925 – 1930 рр. край складався з п'яти округ – Харківської, Сумської, Куп'янської, Ізюмської та Старобільської. Варто зазначити, що територія Харківщини склала ядро Слобожанщини, де поземельний устрій селянських господарств (перевага общинної форми землекористування) значно відрізнялися від Лівобережної і Правобережної України. Це становлення та виокремлення земельної громади Харківщини і є основним предмет дослідження.

Перед нами було вивчити генезис земельної громади і вплив [illegible] аграрної політики більшовиків; дослідити [illegible] земельної громади, зокрема її розміри, чисельність, [illegible], права та обов'язки; проаналізувати фінансову [illegible] громади; дослідити селянське землекористування

в складі цього земельного об'єднання; вивчити вплив земельної громади на рільництво селянського господарства; розкрити взаємодію земельної громади і селянського двору; виявити кооперативні можливості земельної громади; дослідити процес ліквідації земельної громади в ході згортання нової економічної політики. Саме ці питання піддаються вивченню на базі матеріалів Держархіву Харківської області (далі – ДАХО).

Передусім досліджені документи більшовицької партії, оскільки більшовицькі органи фактично зрослися з державними, а більшовики намагалися поставити під свій контроль всі сфери суспільно-політичного та економічного життя. Тому серед матеріалів партійних комітетів знайдені копії резолюцій з'їздів рад, компезамів з аграрного питання, плани робіт земельних органів, циркуляри, довідки, звіти про хід землеустрою тощо. Ці документи використовувалися партійними органами для практичних заходів у галузі аграрної політики. Зокрема важливе джерело – це матеріали обстежень партійними органами стану сільського господарства округ, районів та окремих сіл. Тут ми знаходимо відомості про діяльність земельних громад, землеустрій та його ефективність. Закриті листи окружних партійних комітетів про стан округ особливо рельєфно змальовують політичні настрої селян, їх ставлення до аграрної політики більшовиків. Ці джерела значною мірою базуються на даних довідок губернського та окружних відділів ДПУ, що регулярно надавалися партійним органам.

Фонди ДАХО, використані автором, містять багат[illegible] матеріал про аграрний сектор економіки. Це протоколи, [illegible] обіжники, постанови земельних установ, що доповнюють інформацією різного роду довідок, які земельні [illegible] готували на вимогу радянських та партійних [illegible] з найрізноманітніших ділянок сільського господарства. [illegible] даної теми велике значення мають акти передачі земельних ділянок земельним громадам, книги реєстрації [illegible] земельних справ. Зокрема в книгах реєстрації автор [illegible] цікаві відомості про звичаєве право у доколгоспному [illegible]

відносини сільського двору і земельної громади, про стосунки між членами двору.

Важливе джерело для дослідження місця земельної громади в доколгоспному селі – це документи комітетів незаможних селян — стенограми з'їздів, звіти про їхню діяльність, матеріали обстеження компезамів.

Безпосереднє відношення до нашої теми мають розробчі картки по землевпорядженню земельних громад, розроблені спеціалістами відділу меліорації та землевпорядження Наркомзему УСРР у 1927 р. Ці документи містять відомості про стан, форми і порядки землекористування земельних громад; кількість придатної і непридатної для сільського господарства землі; кількість дворів та їдців у них; інформація до землевпорядження і після здійснення землевпорядного [illegible]. У кожній картці вказана назва старої (корінної) [illegible] на її місці нової громади; вид землевпорядження [illegible], сівозміни, гонів, дворів); тип сівозміни (трипілля, [illegible], п'ятипілля тощо); площа землекористування [illegible] на їдця. Це цінне джерело, що дозволяє дослідити [illegible] землекористуванні на рівні кожної окремої громади [illegible]. Ці дані доповнюють акти обстеження стану [illegible] громад, здійснених інспекторами НКЗС [illegible].

[illegible] важливе джерело для вивчення форм [illegible] в земельних громадах має обстеження [illegible] господарств, проведене у 1926 р. Ці матеріали про [illegible] та неземлевпоряджені селянські господарства [illegible] навесні 1926 р. дають відомості про зміни [illegible] впродовж 1917 – 1926 рр., наслідки [illegible], відомості про переділи землі в земельних [illegible] форми землекористування в громадах у 1917, 1923, [illegible] форма землекористування, на думку селян, краща [illegible], дитрська, відрубна, колективна). Ці дані, [illegible] обробні, дають змогу встановити розміри [illegible] громад, площу їх посівів, наявність худоби [illegible] дворів, спроби обробітку землі тощо.

Протоколи засідань загальних зборів (сходів) земельних громад, їхні ухвали (приговори) і матеріали до них – основне джерело для вивчення діяльності згаданої поземельної організації селян. Необхідно зазначити, що архівних фондів земельних громад не відкладали, а їхні документи зберігалися у фондах сільських рад. Цей факт змусив автора до копіткої праці з їх виявлення й залучення до наукового обігу. Автор виявив і використав для написання даної роботи матеріали кількох десятків земельних громад з усіх округ Харківщини. Їхня діяльність була зафіксована в сотнях протоколів загальних зборів (сходів), в яких розглядалося кілька тисяч питань життя земельної громади. Ці матеріали свідчать, що земельні громади перебували в центрі економічного і суспільного життя села і були авторитетною інституцією в доколгоспному селі на Харківщині.

У цілому документи ДАХО дають можливість всебічно дослідити інститут земельної громади в краї.

Андрей Парамонов

Документы к истории харьковского завода им. Фрунзе в фондах Государственного архива Харьковской области

Основателем завода им. Фрунзе справедливо считают Бориса Владимировича Шапару. Правда, ему отводили роль бельгийского подданного, и, очевидно потому, что лучшие в мире штамповальные прессы в то время производились именно в Бельгии. Однако ничего общего с бельгийством, кроме, как привязка к данным прессам, у мещанина г. Харькова Б.В. Шапары не было. К сожалению, других сведений о происхождении рода Шапары пока обнаружить не удалось. Можно с достоверностью говорить о том, что на момент 10-й ревизии 1858 г. в Харькове среди мещан, цеховых и государственных крестьян г. Харькова род Шапары не проживал [1]. Большое количество мещан появляется в Харькове уже после реформы 1861 г. Не значится Б.В. Шапара и в списках домовладельцев г. Харькова за 1896 г. Однако известно, что его фирма получила медаль на Всероссийской сельскохозяйственной выставке, проходившей в Харькове в 1887 г. Это была единственная медаль, которой была удостоина фирма Б.В. Шапары.

Достоверно известно, что завод «Товарищества Харьковского металлического завода «Шапара» имел свой филиал в г. Воронеже.

Годом основания завода Б.В. Шапары в Харькове следует считать 1898 г. Именно в этом году он строит первые здания по пер. Мурмыловскому № 8-10 (в настоящее время – пер. Сапельника). Всего за первый год деятельности на этом дворовом месте были построены два каменных дома, выходящих фасадами на пер. Мурмыловский [2].

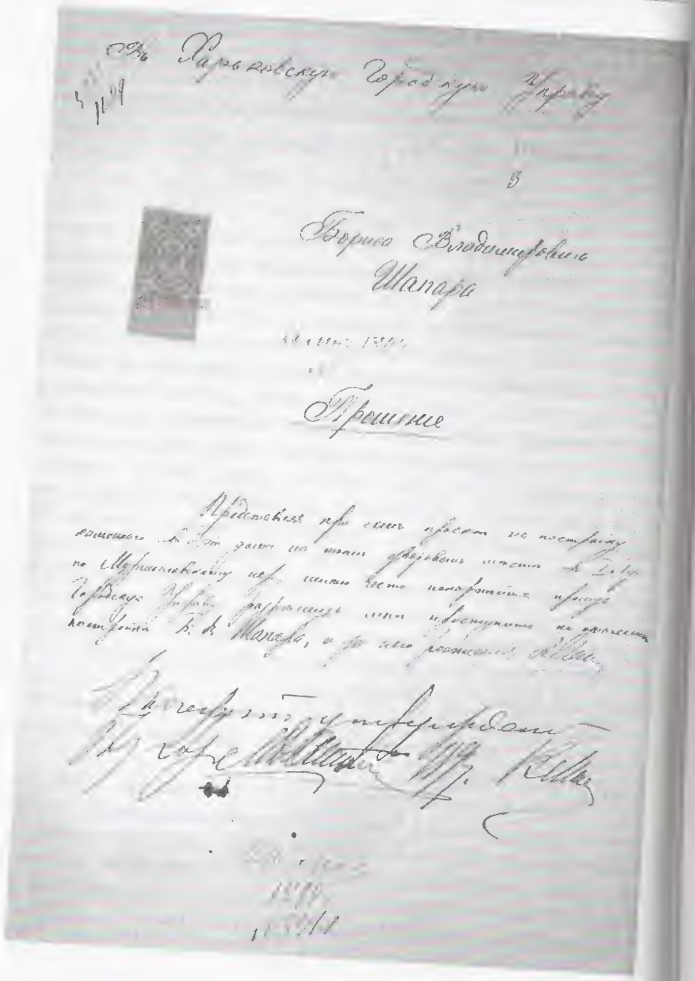
В Харьковскую Городскую Управу

Бориса Владимировича Шапара

Прошение

Уже в 1900 г. мещанин Б.В. Шапара входит в число домовладельцев г. Харькова, стоимость построек которого оценена в 2 820 рублей [3]. На 1909 г. Б.В. Шапара – харьковский купец 2-ой гильдии.

Завод Б.В. Шапары состоял из следующих цехов: штамповальный, гвоздильный, лопаточный и проволочно-ткацкий. До начала первой мировой войны завод производил штампованные сита из всевозможных металлов для всех отраслей промышленности, гвозди строевые и фасонные, проволоку железную, оцинкованную, бронзированную и др.; лопаты полированные, балластные, угольные и др.; фигурные решетки для ткацкого производства; ткани металлические, машинные плетенки, колючую проволоку для изгороди. Только гвоздей на заводе Шапары производилось до 1 000 пудов в день. В первые годы на заводе работало до 100 человек, с 1909 года – 250 человек.

В 1911 г. Б.В. Шапара приобретает домовладение по ул. Франковская, 3, где располагались несколько жилых и служебных зданий [4]. В 1915 г. он решает устроить здесь машиностроительную мастерскую, которую создает в течение двух лет (1915-1916 гг.). Первый проект нового завода уже представлен в декабре 1915 г., а в феврале 1916 г. его рассматривает комиссия городской управы. Предметом для рассмотрения послужил захват Шапарой городской земли, которая примыкала к руслу реки Харьков. Более того, новое здание завода было устроено частично на сваях, и само здание нависало над рекой [5]. В июле 1916 г. на этом заводе работала гвоздильная мастерская, которая вскоре, по распоряжению фабричной инспекции, была закрыта из-за шумности и оборудована в проволочную мастерскую [6]. Корпус завода по ул. Франковской был продан Шапарой в июне 1918 г.

Еще в 1916 г. в корпус завода по ул. Франковской были перевезены три старых бельгийских ситопробивных пресса с завода по пер. Мурмыловскому. Связано это было с жалобами окрестных жителей на шум и лязг металла, в результате чего фабричная инспекция настояла на переносе старого

оборудования. Новое оборудование, требовавшееся прежде всего для военного производства, завозилось на завод по пер. Мурмыловскому. Здесь для нужд армии производились колючая проволока, гвозди, шанцевый инструмент, детали к минометам и минам, так называемые «рубашки» для противопехотных осколочных гранат, ящики для боеприпасов.

Завод лишился своего владельца после 1919 г. Скорее всего Б.В. Шапара выехал из Харькова вместе с отступающими частями Добровольческой армии в декабре 1919 г. Дальнейшая судьба его неизвестна. Еще в феврале 1919 г. завод «Шапара» осматривала комиссия Народного комиссариата труда Временного рабоче-крестьянского правительства УССР, в результате чего была закрыта градирня, которая оказалась на момент осмотра ветхой. Ветхими были признаны также кузни, требовавшие капитального ремонта [7].

В 1921 г. завод был передан в аренду непмановской конторе «Фрумкин и К°».

С 1921 по 1924 гг. завод бездействовал. В 1924 г. он был изъят у непманов и подчинен ВСНХ. К моменту начала работ по восстановлению завода на его территории уже не было старой энергетической установки, состоявшей из двух паровых котлов и паровой машины мощностью 260 л.с.; большинство станков находилось в разобранном виде, а мелкое оборудование, инструментарий и штампы, были расхищены. Первые прессы поступили на завод в 1929 г., из них – 2 бельгийских и 2 – ситопробивных. В это время на заводе работало 25 человек [8].

По состоянию на 1933 г. на заводе было 20 прессов и 3 корпуса помещений, в которых работало 120 человек.

С большим трудом собранное и установленное оборудование штамповального цеха в 1925 г. было пущено в нормальную эксплуатацию. Это было время, когда завод в качестве цеха был влит в состав Харьковского машиностроительного завода «Красный Октябрь».

Продолжается дальнейшее пополнение штамповочного производства соответствующими станками. Так, в 1927 г. три пресса, ранее увезенные первоначальным владельцем

с ул. Франковой, были обратно возвращены на завод. В том же году были завезены и два пресса с Киевского завода «Большевик», в 1930 г. – два пресса с Харьковского завода «Серп и Молот» и четыре куплены в Бельгии. Таким образом, постепенно усиливая собственное оборудование, штамповальный завод с 18-ю ситопробивными (штамповочными) прессами, а позже – завод им. Фрунзе становится единственным в Советском Союзе заводом по изготовлению штамповочных металлических сит.

До 1930 г. производство на заводе носит полукустарный характер. Штат техперсонала ограничивается одним техническим руководителем и двумя мастерами. Отсутствует документальная разработка технологического процесса, технического нормирования и основ элементарного планирования.

С 1 апреля 1930 г. завод из цеха при заводе «Красный Октябрь» превращается в самостоятельный штамповальный завод. В октябре того же года в него вливается метизный цех, бывший до этого времени Металлоутильзаводом объединения «Укрмето».

Постепенно, видоизменяя род выпускаемой продукции, метизный цех перед Великой Отечественной войной перерабатывает отходы основного производства и реорганизовывается в цех ширпотреба. Основной продукцией цеха становятся детали к замкам, выпуск которых кооперируется с Кооперативной Артелью «Киев-Друк». С 1934 г. метизный цех осваивает производство латунных щелевидных сит для коксохимической промышленности, ранее импортируемых из-за границы.

Таким образом, перед войной завод им. Фрунзе состоял из двух основных цехов – штамповочного и метизного. Кроме основных цехов он имел вспомогательный инструментально-ремонтный цех.

В 1935 г. штамповальный завод им. Фрунзе, находившийся в системе Хароблметаллотреста, являлся единственным заводом в Советском Союзе по изготовлению штамповочных сит.

Основными потребителями продукции завода стали такие отрасли промышленности, как сельхозмашиностроение, сахарная, угольная, коксовая и химическая.

Завод им. Фрунзе серьезно пострадал в годы оккупации г. Харькова немецко-фашистскими захватчиками (1941-1943 гг.). В акте от 7 декабря 1943 г. об ущербе, нанесенном заводу им. Фрунзе немецко-фашистскими войсками, указано, что подрыв зданий был осуществлен шефом завода, представителем вражеской армии Гюнтером. Почти полностью были разрушены здания двух цехов, часть ценного оборудования приведено в полную непригодность; большинство приведено в состояние, требующее капитальных затрат на его восстановление. В период второй оккупации Харькова (март-август 1943 г.) ценное оборудование и имущество завода частично увозилось, разрушалось и расхищалось [9].

В итоге хозяйствования оккупантов заводу был нанесен ущерб в сумме 1 633 631 руб. 83 коп., не включая расходов, связанных с реэвакуацией.

После окончательного освобождения города Харькова от немецко-фашистских захватчиков завод им. Фрунзе приступил к работе уже с 25 августа 1943 года, то есть на третий день после освобождения. Учитывая характер производимой ранее продукции, его профиль, завод причислили к Народному Комиссариату минометного вооружения. Коллектив завода приступил с первых же дней к его восстановлению своими силами (в основном к установлению оборудования), начав производство некоторых изделий. В октябре этого же года завод им. Фрунзе был объединен с заводом «Серп и Молот» и состоял при последнем в качестве филиала.

Рабочий день на заводе начинался с 7-00 и заканчивался в 19-00, но чаще всего к рабочему времени добавлялись еще 3 часа из расчета сверхурочных. С 17 декабря 1943 г., с учетом холодов и неотапливаемости помещений, был утвержден рабочий день с 8-00 до 17-00. Выходных практически не было. Даже 9 мая 1945 г. люди работали полный рабочий день. Первые субботники, которые организовывались в Харькове,

проводились во вне рабочее время – вечерами. Так, субботник 17 апреля 1944 г. проходил у кинотеатра «Ротфронт» с 17 до 20 часов вечера. В этот день рабочими завода была обустроена детская площадка.

Обеденный перерыв для цехов длился с 12-00 до 13-00, а в конторе – с 13-00 до 14-00. С 9 ноября 1943 г. на заводе было введено двухразовое питание. В него входили завтрак (по полчаса для разных цехов, с 10 до 11 часов) и обед (по полчаса для разных цехов, с 14 до 15 часов). Заготовку продуктов, особенно картофеля, приходилось производить самостоятельно в колхозах Гадячского района Полтавской области и в Сумской области.

Всего в 1943-1944 гг. на заводе работало: 121 рабочий, 41 ИТР, 29 служащих, 5 МОП, 26 охраны + АХО. На иждивении у них находилось 72 взрослых человека и 58 детей.

Зарплата работников завода составляла от 200 до 1000 руб., а премия – от 100 до 150 руб. Для лучших работников, в качестве поощрения, выдавали продуктовые наборы.

В начале 1944 г. обострились отношения с заводом «Серп и Молот». Получив распоряжения от Наркомата на изготовление продукции, а от завода «Серп и Молот» образцы, никаких поступлений от головного завода (ни финансовых, ни материальных) на реализацию плана выпуска не поступало. Не решался вопрос и с поставкой нового оборудования для выпуска этой продукции. Директор завода им. Фрунзе Ивачкин через ряд обращений в Наркомат минометного вооружения и Харьковский обком партии добился выделения завода в самостоятельную единицу с 1 мая 1944 г. [10].

Еще ранее, начиная с апреля 1944 г., все работы по восстановлению зданий завод им. Фрунзе проводил собственными силами. За 1944 г. было восстановлено 4 554 м. Но помещений все равно не хватало и заводу им. Фрунзе под цех для производства спецзаказов для Наркомата минометного вооружения был передан каменный полуразрушенный дом по ул. Сапельника.

Помимо зданий были собраны и восстановлены из разного хлама до 70 собственных станков. Позже Наркоматом вооружения были переданы еще 10 станков. Коллектив завода до конца августа 1943 г. привел в действующее состояние оборудование волочильно-гвоздильного производства, а также инструментальный цех. С этого времени завод начал производство строительных проволочных гвоздей, выполняя одновременно разные заказы проходящих воинских частей Красной Армии (ремонт автомашин, изготовление разных деталей машин и др.), осуществляя одновременно работы по дальнейшему восстановлению завода.

Уже в 1943 г. завод им. Фрунзе выпустил разной продукции на сумму 171 454 руб., не считая услуг и работ, выполненных заводом в порядке технической помощи фронтовым частям и восстанавливающимся местным предприятиям и учреждениям.

Со второй половины 1944 г. стала производиться и основная довоенная продукция завода – сита и решета для сельского хозяйства.

В этот период на заводе работало от 190 до 200 человек.

После того, как военные заказы стали частично уменьшаться, завод начал разрабатывать новые виды изделий для сельского хозяйства. В начале 1945 г. выпускались решета-грохота молотилок, решета триеров для завода сельхозмашиностроения «Красная звезда», шурупное производство и др.

При имеющемся в наличии годном к эксплуатации оборудовании завод производил гораздо меньше продукции, чем мог бы производить в действительности. Основной причиной было плохое электроснабжение. Первоначально завод использовал электроэнергию от электростанции мощностью 40 кВт., собранной и восстановленной собственными силами. К зиме он был подключен к городской электросети. В 1943 г. из 176 возможных дней работы электроэнергия подавалась лишь 86 дней и то со значительными сбоями в течение рабочего дня, в январе-феврале 1944 г. из 55 возможных рабочих дней

подавалась лишь 16 дней со значительными сбоями в течение рабочего дня, а в марте 1944 г. электроэнергия подавалась всего 7 дней. В связи с постоянными сбоями в подаче электроэнергии часть оборудования для выполнения срочных заданий приводилась в движение вручную при помощи специальных установок [11].

В октябре 1944 г. Правительство передало завод им. Фрунзе в систему Главсельмаша. Практически сразу поступило распоряжение разработать проект использования площадей завода им. Фрунзе для производства метизов заводам ГСМ.

На 16 июня 1945 г. на заводе уже было несколько постоянно действующих цехов: по производству решет для сельхозмашин, по волочильно-гвоздильному производству с изготовлением гвоздей всех размером по длине от 15 мм до 180 мм, штамповке мелких деталей, шурупному производству.

Вырабатывая окончательный профиль завода, предполагалось выпускать решета для сельхозмашин, гвозди проволочные и строительные, шурупы по дереву, цепи эверта для штамповочных отделений, ширпотреб. В частности, для столовых заводов и фабрик Харькова, а также для нужд самих рабочих выпускалась металлическая посуда, черепица, лопаты, ведра, вилы и др.

Дальнейшие материалы по истории завода содержат информацию о социалистических обязательствах, планах, отчетах, сведения о премиях и передовиках производства.

Важно отметить, что завод им. Фрунзе сохранил свое производство и традиции до сегодняшних дней и является единственным подобным предприятием в Украине.

Использованные источники и литература:

1. Государственный архив Харьковской области (ГАХО), ф. 31, оп. 141, ед. хр. 536, 541, 545.
2. ГАХО, ф. 45, оп. 4, ед. хр. 8554.
3. Список домовладельцев г. Харькова за 1901 год.
4. ГАХО, ф. Р-1163, оп. 2, ед. хр. 4588.
5. ГАХО, ф. 45, оп. 4, ед. хр. 13395.
6. Там же, ед. хр.13737.
7. Там же, ед. хр. 14493.
8. ГАХО, ф. Р-6120, оп. 1, ед. хр. 1.
9. Там же, ед. хр. 6.
10. Там же, ед. хр. 17.
11. Там же, ед. хр. 28.

Ольга Гнезділо

Сторінками архівного життя

26 січня 2009 р. у передачі Харківського обласного телебачення «Лабіринти» використанні документи про події Української революції 1917-1921 рр. на Харківщині, надані Держархівом Харківської області (далі – ДАХО) представникам Української народної партії.

31 січня 2009 р. у «Об'єктив новинах» Харківського телерадіоканалу «Сімон» вийшов в ефір сюжет за документами, виявленими та наданими ДАХО, про розвиток винокуріння у Харківській губернії у XIX столітті.

Січень 2009 р. Працівників Харківського комітету «Дробицький яр» і держархіву області зв'язують давні дружні стосунки. У січневому випуску газети «Дайджест Е» Харківського обласного комітету «Дробицький яр», яку видає Харківський музей Голокоста, опубліковано інформацію про презентацію 24 грудня 2008 р. у День працівників архівних установ у музеї Харківського Національного університету ім. В.Н. Каразіна книги спогадів колишнього директора ДАХО Шульги Л.Г. «Очерки истории Государственного архива Харьковской области», а також про відкриття спільної виставки «Історія реклами», підготовленої держархівом області, Центральною науковою бібліотекою та музеєм історії університету.

У цьому ж випуску газети розміщено інформацію про участь представників держархіву області у відзначені 20-річчя створення обласного комітету «Дробицький яр».

16 лютого 2009 р. у читальному залі ДАХО відкрилася виставка документів «Учасникам бойових дій в Афганістані присвячується».

24 лютого 2009 р. у приміщенні ДАХО відбулася презентація чергового випуску науково-інформаційного видання «Харківський архівіст» (№ 2, 2008 р.).

Начальник відділу ДАХО Іванська Т. В. презентує 2-й випуск науково-інформаційного видання «Харківський архівіст» за 2008 р.

Учасники семінару (зліва-направо): начальник відділу організації та координації архівної справи ДАХО Гнезділо О.С., керівник апарату Кегичівської РДА Борисенко Н.К., начальник відділу обліку та довідкового апарату Пантелєєва Л.Є., заступник начальника відділу організації та координації архівної справи Мирошниченко Н.Б.

У ході робочої поїздки до Кегичівського району у приміщенні архівного відділу: у центрі – начальник архівного відділу Кегичівської РДА Дроненко І.О.

Експозиція виставки «Славетний син України» (до 100-річчя від дня народження Степана Бандери)

25 лютого 2009 р. фахівці ДАХО спільно з начальником архівного відділу Кегичівської райдержадміністрації Дроненко І.О. провели виїзний семінар із підвищення кваліфікації працівників служб діловодства та архівних підрозділів підприємств, установ і організацій Кегичівського району Харківської області щодо складання номенклатури справ, здійснення обліку та формування справ у діловодстві.

25 лютого 2009 р. у читальному залі ДАХО відкрилася виставка архівних документів «Славетний син України» (до 100-річчя від дня народження Степана Бандери)».

26-27 лютого 2009 р. відбулося розширене засідання колегії Держкомітету архівів України (м. Київ), присвячене підведенню підсумків роботи державних архівних установ у 2008 р. та їх завданням на 2009 р., у роботі якої взяла участь директор ДАХО Момот Л.М.

Під час розширеного засідання колегії Держкомітету архівів України (зліва-направо): заступник директора Держархіву м. Севастополь Терещук Н.М., голова Держкомітету архівів України Гінзбург О.П., директор ДАХО Момот Л.М.

03 березня 2009 р. відбулося розширене засідання колегії ДАХО за участю начальників архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад області.

На засіданні розглянуті питання про підсумки роботи держархіву області та архівних установ області за 2008 р. і визначені завдання на 2009 р., також йшлося про стан виконання плану співробітництва ДАХО з історичним факультетом ХНУ ім. В.Н. Каразіна, роботу комунальної установи «Трудовий архів Вовчанського району».

20 березня 2009 р. начальник відділу організації та координації архівної справи ДАХО Гнезділо О.С. на запрошення Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів взяла участь у Дні відчинених дверей нового Будинку зібрань зазначеної Церкви.

Гнезділо О.С. ознайомилася з діяльністю Департаменту Родинної Історії церкви, в тому числі зі здійсненням програми щодо пошуку відомостей про предків, складання довідок генеалогічного характеру, введення даних про історію окремої родини до церковного сайту, а також користування базою даних сайту www.family.searchindexlug.org, на якому розміщено інформацію генеалогічного характеру з фондів архівних установ (за договором між Держкомітетом архівів України та Генеалогічним товариством штату ЮТА).

26 березня 2009 р. на запрошення працівників МГО «Інститут Україніки» та Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького начальник відділу ДАХО Гнезділо О.С. і директор Харківського приватного музею міської садиби Парамонов А.Ф. взяли участь у презентації

Презентація книги «Дмитро Яворницький та його родовід», м. Дніпропетровськ

книги «Дмитро Яворницький та його родовід». Захід відбувся у приміщенні Меморіального будинку музею академіка Д.І. Яворницького (м. Дніпропетровськ). У підготовці зазначеного видання взяли участь працівники Дніпропетровського історичного музею ім. Д.І. Яворницького, ДАХО, Харківського приватного музею міської садиби та МГО «Інститут Україніки» (м. Дніпропетровськ).

Того ж дня Гнезділо О.С. і Парамонов А.Ф. побували на засіданні Дніпропетровського генеалогічного товариства, яке проходило у приміщенні Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки. Начальник відділу ДАХО розповіла про діяльність Держархіву Харківської області та відповіла на запитання членів товариства.

1 квітня 2009 р. у місцевій газеті «Слобідський край» опубліковано статтю провідного спеціаліста ДАХО Кожедуб Ю.А. «Оспівувач українських традицій», присвячену відзначенню 200-ої річниці від дня народження М.В. Гоголя.

З 7 по 10 квітня 2009 р. у ДАХО пройшли семінарські заняття з підвищення кваліфікації для начальників

Заступник начальника відділу організації та координації архівної справи ДАХО Мирошниченко Н.Б. та учасники семінару

та працівників архівних відділів райдержадміністрацій і міськрад області. На семінарі були розглянуті питання про організацію роботи місцевих архівних установ з обліковими документами, формування НАФ та виконання архівних довідок за зверненнями громадян.

8 квітня 2009 р. у місцевій газеті «Слобідський край» опубліковано статтю заступника начальника відділу інформації та використання документів ДАХО Ельскніт М.І. «Якщо вам потрібна довідка» про роботу держархіву області зі зверненнями громадян, а також про дислокацію архівних установ м. Харків, адреси архівів України та Росії, до яких можуть звертатися громадяни з метою одержання необхідної довідки.

11 квітня 2009 р. працівники ДАХО взяли участь у весняній толоці: займалися знепилюванням документів в архівосховищах, прибиранням сміття та металобрухту на подвір'ї архіву, який наконичився після проведеного ремонту будівлі по пр. Московському, 7, висадили квіти біля будинку архіву на вул. Мироносицькій, 41.

Працівники ДАХО на весняній толоці

Працівники ДАХО на весняній толоці

16 квітня 2009 р. у конференц-залі Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна відбулася презентація книги «Дмитро Яворницький та його родовід» — спільне видання

Директор Харківського приватного музею міської садиби Парамонов А.Ф. та начальник відділу ДАХО Гнезділо О.С. презентують книгу «Дмитро Яворницький та його родовід» у ХНУ ім. В.Н. Каразіна

Харківського приватного музею міської садиби, Інституту Україніки (м. Дніпропетровськ), Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького та ДАХО. Учасники заходу ознайомилися з виставкою архівних документів із фондів ДАХО.

З 21 квітня по 8 травня 2009 р. у ДАХО проходили практику студенти 4-го курсу гуманітарного факультету Харківського Національного аерокосмічного університету ім. Жуковського «ХАІ». Усі практиканти працювали дуже добре, поставилися з відповідальністю до індивідуальних завдань. Керівники структурних підрозділів, в яких працювали студенти, оцінили їхню роботу на «відмінно».

Студенти 4-го курсу Харківського Національного аерокосмічного університету ім. Жуковського «ХАІ» та викладач Нефьодов К.Ю. під час проходження практики у ДАХО разом із начальниками відділів архіву, в яких відбувалася практика

22-24 квітня 2009 р. начальник відділу ДАХО Гнезділо О.С. взяла участь у Міжнародному науково-практичному семінарі «Многообразие культур: неоклассика и контркультура», де виступила з доповіддю «Харківський архітектор Ю. Цауне» на засіданні секції «Балтійсько-Харківської паралелі».

Семінар проходив у Харківському національному університеті ім. В.Н. Каразіна (далі – ХНУ ім. В.Н. Каразіна). Організатори заходу – ХНУ ім. В.Н. Каразіна (Харків, Україна), Балтійська Міжнародна Академія і Латвійська Академічна бібліотека (Рига, Латвія).

З вітальним словом до учасників міжнародного семінару звернулися ректор ХНУ Бакіров В.С. і Голова Сенату Балтійської Міжнародної Академії Бука С.А. У роботі семінару взяли участь науковці, дослідники з чотирьох країн: Латвії, України, Росії та Польщі.

Під час проведення семінару виставку Всеросійської державної бібліотеки іноземної літератури представила заступник Генерального директора зазначеної бібліотеки

Начальник відділу ДАХО Гнезділо О.С. виступає на міжнародному семінарі «Многообразие культур: неоклассика и контркультура»

Синіцина О. В. (Москва, Росія). Також (у рамках проведення Днів єврейської культури) відбулася зустріч учасників семінару з директором Ізраїльського культурного центру у Харкові Фрідою Галь.

У ці ж дні, 22-24 квітня 2009 р. у Харківському художньому музеї проходила міжнародна наукова конференція «13-ті Слобожанські читання», на якій з доповіддю «Національна пам'ятка монументального мистецтва — пам'ятник М.В. Гоголю у Харкові» виступила провідний спеціаліст ДАХО Кожедуб Ю.А.

25 квітня 2009 р. у читальному залі ДАХО відбулася зустріч працівників держархіву області з директором Латвійської академічної бібліотеки Вентою Коцерс (Рига, Латвія) та директором Центру краєзнавства Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна Куделко С.М.

(зліва-направо): директор Центру краєзнавства ХНУ ім. В.Н. Каразіна Куделко С.М., директор Латвійської академічної бібліотеки Вента Коцере (Рига, Латвія), начальник відділу ДАХО Гнезділо О.С. ознайомлюються з архівними документами

Учасники розширеного засідання колегії ДАХО

Начальник архівного відділу Великобурлуцької РДА Ситник Ю.Ю. виступає з доповіддю на розширеному засіданні колегії ДАХО

Архівісти ознайомили гостей з архівними документами про життя й діяльність латишів на харківській землі. У рамках зустрічі йшлося про перспективи підготовки спільного видання даної тематики.

29 квітня 2009 р. відбулося розширене засідання колегії ДАХО за участю начальників архівних відділів райдержадміністрацій і працівників держархіву області. На колегії розглянуто питання про результати перевірок керівництвом ДАХО діяльності архівних відділів райдержадміністрацій та міськрад області, роботу ЕПК ДАХО, стан роботи зі звер-

нешнями громадян, а також про виконання програми розвитку архівної справи архівним відділом Великобурлуцької РДА Харківської області.

Заслухавши та обговоривши доповідь начальника архівного відділу Великобурлуцької райдержадміністрації Ситник Ю.Ю., колегія вирішила: визнати роботу зазначеного архівного відділу як добру. За багаторічну сумлінну працю начальника зазначеного відділу Ситник Ю.Ю. нагороджено почесною грамотою ДАХО.

30 квітня 2009 р. ДАХО передав до Інформаційно-довідкової зали (відкритого електронного архіву) Управління СБ України у Харківській області підготовлені ним матеріали: реєстр архівних фондів меморіального характеру про Голодомор 1932-1933 років на Харківщині, список репресованих осіб, архівно-слідчі справи яких зберігаються в архіві, та збірник документів «Голодомор 1932-1933 років на Харківщині» для розміщення в електронній базі зазначеної зали.

Свято 1 травня 2009 р. архівісти ДАХО відзначили активним відпочинком на свіжому повітрі на території зони відпочинку біля м. Чугуїв.

Архівісти ДАХО на відпочинку

Архівісти ДАХО на відпочинку

7 травня 2009 р. у ДАХО відкрилася виставка «Листи з неволі», присвячена відзначенню 64-ї річниці Дня Перемоги у Великій Вітчизняній війні.

З 12 по 30 травня 2009 р. у ДАХО проходили практику студенти історичного факультету Східноукраїнської філії Міжнародного Соломонова університету.

Студентка 3 курсу СУФ Міжнародного Соломонова університету Грінкер А. (справа) та методист ДАХО Сафонова О.В.

15 травня 2009 р. у газеті Головного управління охорони здоров'я Харківської облдержадміністрації «Медична газета» опубліковано статтю головного спеціаліста ДАХО Гунько Ю.П. «Війна очима дітей».

16 травня 2009 р. у Харківський газеті «Слобідський край» опубліковано статтю начальника відділу держархіву області Харченко Н.М. «Історія Харківського руху опору в документах» про діяльність антифашистського підпілля під час окупації м. Харків у роки Великої Вітчизняної війни.

Того ж дня у Харківській газеті «Главное» та газеті Валківського району Харківської області «Сільські новини» до відзначення 17 травня Дня пам'яті жертв політичних репресій опубліковано статтю заступника директора ДАХО Юдіної Л.М. «Приречені долею». У статі йдеться про долю Аполлона Певного, колишнього полковника петлюрівської армії, члена президії Українського генерального військового комітету, репресованого 1937 року за участь у формуванні вільного козацтва в Україні.

18 травня 2009 р. у ДАХО відкрилася виставка документів: «Депортація народів Криму: як це було» (до 65-х роковин депортації з Криму кримських татар).

20 травня 2009 р. у читальному залі ДАХО відкрилася виставка документів «Події Української революції за документами архівів України (до 130-річчя від дня народження С.В. Петлюри)».

20-22 травня 2009 р. в архівних відділах Валківської та Шевченківської райдержадміністрацій і Харківської міськради відкрилися виставки документів «До 65-ї річниці депортації з Криму татар, греків, вірменів і народів інших національностей». При підготовці експозиції були використані матеріали центральних державних архівів України та Держархіву в Автономній республіці Крим.

29 травня 2009 р. відбулося чергове розширене засідання колегії ДАХО, на якому розглядалися питання про стан організації діловодства та збереженості документів у держархіві області та установах, що перебувають у зоні

Начальник відділу ДАХО Чернявська Т.В. виступає з доповіддю на розширеному засіданні колегії

Заступник директора ДАХО Юдіна Л.М. під час виступу на розширеному засіданні колегії

Відповідальна за архів Харківської обласної ради Фільова О.О. виступає з доповіддю на розширеному засіданні колегії

його комплектування; стан інформаційного обслуговування користувачів у читальних залах архіву та ін.

13 червня 2009 р. директор держархіву області Момот Л.М., заступник директора Юдіна Л.М. та начальник архівного відділу Богодухівської райдержадміністрації Дручинська І.В. взяли участь у суботнику, організованому за ініціативи голови Харківської облдержадміністрації Авакова А.Б. з метою благоустрію паркової зони «Перлини Слобожанщини» – Шарівського палацо-паркового комплексу смт. Шарівка Богодухівського району Харківської області. На суботнику разом із губернатором трудилися близько 400 осіб: керівництво і працівники облдержадміністрації, обласної ради, актори харківських театрів, музиканти та волонтери – студенти харківських вузів, представники громадськості.

Зліва-направо: начальник архівного відділу Богодухівської РДА Дручинська І.В. та директор ДАХО Момот Л.М.

Учасники суботника біля Шарівського палацу

Учасники суботника біля Шарівського палацу

22 червня 2009 р. у ДАХО розпочалася літня практика студентів Харківської державної академії культури. Архів і академію зв'язують давні дружні стосунки. Під час проходження практики студенти цього вищого навчального закладу завжди виконують поставлені завдання з великою відповідальністю, виявляють зацікавленість до діяльності архіву і складу документів ДАХО.

Того ж дня у читальному залі ДАХО (пр. Московський, 7) відбулася презентація виставки архівних документів друкованих видань: «Харків окупаційний. До 68-ї річниці початку Великої Вітчизняної війни». У заході взяли участь студенти Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна та Харківської державної академії культури.

26 червня 2009 р. у держархіві області відкрилася виставка, присвячена Дню Конституції України: «Конституція – основний закон держави».

Червень 2009 р. вийшли з друку 2 нових спільних видання Державного архіву Харківської області та Харківського приватного музею міської садиби серії «Слобожанські родоводи»: збірники документів «Переписные книги города Харькова 1667 и 1669 гг.» та «Ревизские сказки населения слободы Белка Ахтырского уезда».

Особливої уваги заслуговує видання «переписных книг», це повна публікація перепису жителів м. Харків 1667 року і вперше опубліковано дані 1669 р. Ранні, унікальні документи з історії Слобожанщини були виявлені у Російському державному архіві давніх актів, тому публікація їх у збірнику полегшила доступ до зазначених джерел для всіх дослідників історії рідного краю.

Нові видання

Лариса Юдіна

Нові надходження документів

У січні 2009 р., на виконання доручення Державного комітету архівів України щодо виконання Плану заходів із підготовки та відзначення Дня вшанування учасників бойових дій на території інших держав і 20-ї річниці виведення військ колишнього СРСР з Республіки Афганістан, Держархівом Харківської області проведено відповідну роботу по збору документів зазначеної тематики з метою їх подальшого зберігання в держархіві області та залучення до наукового обігу.

Плідна співпраця держархіву області з Харківською міською спілкою ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів) сприяла утворенню в держархіві області Колекції документів про учасників бойових дій на території інших держав у 1962-1989 роках (далі – Колекція). Документи надійшли на державне зберігання в неупорядкованому стані. У процесі науково-технічного їх опрацювання, здійсненого фахівцями держархіву області, сформовано 52 справи, серед яких: документи на паперовій основі, фотодокументи на CD-R та відеодокументи на DVD-R дисках.

Документи на паперовій основі представлені наступними видами: газетні добірки публікацій про перебування радянських військ в Афганістані упродовж 1981 р., 1984-1989 рр., анкети, доповіді, статті та спогади воїнів-інтернаціоналістів, учасників бойових дій в Афганістані, В'єтнамі та на Кубі; примірники інформаційного журналу Харківської міської спілки ветеранів Афганістану «Інтернаціоналіст»; фотокартки воїнів-інтернаціоналістів, виїзні документи, що заповнювалися військовослужбовцями при виїзді з Афганістану, тощо.

Серед відеодокументів: відеофільм «Пулі-Хумрі» в 2-х частинах (про бойові дії в провінції Афганістану – Пулі-Хумрі),

відзнятий у 1988 р. нині заступником голови міської спілки ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів) В.О. Борзовим; відеофільми про урочистості, присвячені 19-ій та 20-ій річницям виводу радянських військ з Афганістану, та 15-ій річниці Харківської міської спілки ветеранів Афганістану (воїнів-інтернаціоналістів), відзняті заступником голови Харківської міської спілки ветеранів Афганістану по роботі з інвалідами, воїном-інтернаціоналістом Г.І. Ломакіним.

Фотодокументи Колекції на CD-R диску представлені сумісним проектом фотокарток «Дембельський альбом» (фото учасників бойових дій на території Афганістану у 1979-1989 рр.), підготовленим Г.І. Ломакіним та фотохудожником Леонідом Куліковим. Серед фотографій – фото воїнів-інтернаціоналістів В.С. Барановського, Ю.А. Бомко, С.П. Гречишкіна, О.О. Курганського, В.М. Похильчука, Ю.В. Пустового, Д.Ю. Стороженка, Г. І. Титаренка, В.М. Ходак та ін. У «Дембельський альбом» також увійшли фото розмінних чеків Всесоюзного об'єднання «Зовнішносилторг» на одержання товарів за рахунок певної суми, список прикордонних племен Афганістану станом на 1363 рік із зазначенням чисельності населення племені певної провінції; малюнки-шаржи.

За документами Колекції у лютому поточного року було підготовлено та відкрито виставку архівних документів «Учасникам бойових дій в Афганістані присвячується», з якою ознайомилися студенти ВНЗ, користувачі, відвідувачі та співробітники держархіву області.

Серед спогадів воїнів-інтернаціоналістів, представлених у Колекції, особливу увагу привертає рукопис-спогад полковника, заступника командира ракетного полку стратегічного призначення, безпосереднього учасника військово-стратегічної операції «Анадирь» М.Ф. Орлова про події на Кубі у серпні-грудні 1962 року. У своїх спогадах він так визначає головну мету операції та характер воєнних дій: «Цель операции «Анадырь» заключалась не в нападении на США, а исключительно ради обороны Кубы, защитить ее от разгрома США, чтобы сохранить мир на Земле, не допустить

войны. Характер военных действий – демонстрация военной силы. Боевые действия предполагались лишь в случае прямого нападения или вторжения противника на Кубу» та досить емоційно передає особисті враження від пережитого на Кубі: «... В исключительно сложной и опасной обстановке осуществлялся боевой поход через моря и Атлантический океан с ракетами, ядерными боеголовками, пушками, автомобилями..., кораблями ВМФ и 85-ю океанскими судами гражданского флота, которые совершили 180 рейсов на Кубу и обратно... Работы по разгрузке боевой техники велись, как правило, в ночное время суток, скрытно..., с полным напряжением сил в джунглях, где нет нормального движения воздуха, мучили духота и зной... Но каждый солдат и офицер понимал, что от него зависит успех всей операции. Один лозунг объединял советских и кубинских воинов: «Родина или смерть». Це, безумовно, один із прикладів патріотичного ставлення воїнів-інтернаціоналістів до виконання свого інтернаціонального обов'язку. І таких прикладів за документами Колекції достатньо.

Отже введення документів Колекції до наукового обігу сприятиме більш глибшому знайомству сучасного покоління з історією локальних воєн, що минули, про подвиги дідів та батьків, мужність воїнів-інтернаціоналістів; сприятиме вихованню мужності, патріотизму та шанобливого ставлення до ветеранів війни й старшого покоління взагалі.

Людмила Момот

Перспективи міжнародного співробітництва

В рамках реалізації програми «Зарубіжна архівна україніка», яка передбачає виявлення в архівах зарубіжних країн документів історико-культурного надбання українського народу та документів іноземного походження з історії України, Держархів Харківської області у минулому, 2008 р., розпочав роботу з налагодження ділових стосунків із колегами з Росії (державними архівами Бєлгородської та Воронезької областей), направив відповідні листи з пропозиціями щодо взаємовигідного співробітництва, яким передбачено: обмін досвідом з питань практики та теорії архівної справи, публікація статей, інформацій у науково-інформаційних вісниках архівів, виявлення документів історико-культурного надбання українського народу та документів іноземного походження з історії України, обмін їх копіями тощо.

У 2009 р. держархів області одержав від Держархіву Воронезької області позитивну відповідь на пропозицію

Видання Державного архіву Воронезької області

взаємовигідного співробітництва та примірники видань, підготовлених за участю зазначеного архіву: научно-информационный бюллетень «Воронежский Вестник архивиста» (вип. 5, 2007 р.) та информационно-методический бюллетень (вип. 41, 2009 р.). До речі, Держархів Харківської області у 2008 р. направив на адресу вищеокреслених російських архівів буклет та примірник науково-інформаційного вісника «Харківський архівіст».

Знайомство із надісланими виданнями Держархіву Воронезької області в черговий раз доводить про необхідність підтримки професійного спілкування як із вітчизняними колегами, так і з колегами із зарубіжних країн, результатом якого стає упровадження передового досвіду в роботі певної архівної установи, що, безумовно, позитивно впливає на розвиток архівної справи в цілому, та в конкретному регіоні, зокрема. Принаймні, гортаючи сторінки науково-інформаційного бюлетеню «Воронезький Вісник архівіста», вражає, як у Воронезькій області вирішено питання зосередження документів з особового складу обласних ліквідованих, реорганізованих зі зміною форми власності установ, організацій та підприємств, які не мають правонаступників чи вищестоящих органів, у державній архівній установі. У липні 2007 р. губернатор Воронезької області В. Г. Кулаков підписав постанову «Про створення обласних державних установ: «Державний архів Воронезької області», «Державний архів суспільно-політичної історії Воронезької області» та «Державний архів Воронезької області документів з особового складу». Архівний відділ Воронезької області виступив засновником відразу трьох обласних державних архівних установ, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного бюджету. Подібна практика, принаймні, що стосується створення державних архівів областей документів з особового складу, може стати у нагоді і українській архівній громаді при розв'язанні питання забезпечення гарантованого зберігання документів з особового складу підприємств, установ та організацій незалежно від форм

власності на них, тобто, запровадження у нашій державі саме державних архівів, призначених для виконання цієї функції. Такий досвід російських колег може стати реальним предметом для обговорення на рівні Держави окресленої вище проблеми.

На даному етапі колективом держархіву області за виданнями, що надійшли від Держархіву Воронезької області, вивчається та обговорюється досвід роботи зарубіжних колег.

За інформацією, наданою директором Держархіву Воронезької області Ю. В. Плисовим, очолюваний ним архів не має документів історико-культурного надбання українського народу, проте в ньому є документи, пов'язані з історією України.

У майбутньому, з метою розвитку двосторонніх відносин, можливо укладання міжнародних угод на виконання окремих видів робіт. Держархів Харківської області сподівається на подальший розвиток співробітництва з колегами із Бєлгорода та Воронежа, і впевнений, що воно сприятиме вдосконаленню архівної справи на Харківщині.

Мая Макарова

До 140-річчя заснування Харківського товариства розповсюдження у народі письменності

«Имей мужество пользоваться собственным разумом ! - это и есть ... лозунг Просвещения»

І. Кант, 1910 р.

Одним із важливих атрибутів громадянського суспільства наприкінці XIX ст. в Росії стала поява позапартійних, позадержавних організацій, які, зазвичай, називали «самодіяльними» або «неформальними» об'єднаннями. Ці добровільні товариства відіграли важливу роль у процесі зростання самосвідомості, в об'єднанні конкретних інтересів, у розвитку окремої ініціативи та почуття громадського обов'язку.

Питання просвіти були улюбленою ареною громадської діяльності інтелігенції. Суцільна неписьменність гальмувала не тільки культурний, а й економічний розвиток країни. Органи місцевого самоврядування і громадськість прагнули очолити справу народної просвіти. Перше Товариство розповсюдження у народі письменності виникло в 1869 р. у м. Харків за ініціативою групи викладачів Харківського університету на чолі з видатним російським вченим, професором Бекетовим Миколою Миколайовичем (1827-1911 рр.).

Бекетов Микола Миколайович

У Державному архіві Харківської області зберігається фонд Харківського товариства розповсюдження у народі письменності (далі – Товариство), в якому міститься багато цікавих і важливих за змістом та історичним значенням документів про створення Товариства, його діяльність в цілому та окремих його особистостей.

Ще у травні 1861 р. «многие из почетных жителей г. Харькова, а также г.г. Преподаватели и Преподавательницы Харьковских воскресных школ, находя, что предназначенная для означенных школ цель выполняется неудовлетворительно по недостатку средств», маючи за мету створення Харківського товариства письменності, звернулися з клопотанням до Попечителя Харківського учбового округу з проханням затвердити проект його Статуту. Проте лише 24 березня 1869 р. Статут, на підставі якого малась здійснюватися діяльність Товариства, був затверджений Міністром внутрішніх справ Росії.

Відповідно до Статуту метою Товариства було «посильное» розповсюдження письменності і «первоначальных полезных знаний в пределах, указанных Высочайше утвержденным положением о начальных народных училищах и другими существующими и имеющими быть на сей предмет узаконениями»; надавати матеріальну допомогу народним школам, які вже існували, та відкривати нові; допомагати особам, які своєю приватною діяльністю «споспешествовали» започаткованій Товариством справі; розповсюджувати в народі корисні книги згідно з каталогом, узгодженим із Міністерством внутрішніх справ Росії, тощо.

Насправді, перегортаючи сторінки документів, які зберігаються в архівному фонді Товариства, дивуєшся таким важливим, на мій погляд, рисам його членів, як активність, прагнення змінити положення речей на краще і головне, бажання і вміння робити все для здійснення своєї мети.

Перша щоденна школа Товариства, відкрита у 1869 р., у свій час була зразковою: мала власний, спеціально пристосований будинок, що на той час було великою рідкістю;

наочні посібники за своєю якістю і кількістю викликали загальне здивування, як і вчительська та учнівська бібліотеки. У 1870 р. Товариством відкриті загальноосвітня школа для дітей на Москальовці та чоловіча недільна школа. У тому ж році, за ініціативою Товариства, вчителі початкових шкіл Харківського повіту з'їхалися до Харкова на свій перший з'їзд, на якому були з'ясовані потреби початкового навчання, а вчителі ознайомилися з новими методами викладання. Користь організації подібних з'їздів була так очевидна, що у подальшому ініціативу їх проведення взяла на себе Дирекція народних училищ. У 1872 р. відкрилася друга щоденна школа, побудована за новітніми вимогами шкільного будівництва. В школах було впроваджено ілюстрацію викладання картинками за допомогою «чарівного ліхтаря». Склад викладачів у них забезпечувався шляхом заміщення вакансій за особливим конкурсним іспитом у комісії, яку складали досвідчені педагоги.

У звіті Товариства за 1904-1905 рр., серед його установ значаться:

- жіноча ремісничa щоденна школа, відкрита в 1877 р.;
- комісія «по устройству» народних читалень (з 1882 р.);
- комітети: видавничий або по видавництву книг у народі (з 1891 р.) та склад «народних книг» (з 1870 р.); по обладнанню сільських бібліотек і народних читалень; по управлінню «Народним домом» (відкритий в 1903 р.); довідково-педагогічний, при якому у 1900 р. було створено Довідкове бюро, а в 1904 р. – музей наочних посібників; шкільно-педагогічний; комітет літніх шкільних колоній; декоративно-малювальна школа ім. М.О. Бородаєвського (з 1898 р.) та щоденна школа ім. В. М. Гаршина в селищі Ново-Павлівка.

У повітах Харківської губернії діяли відділення Товариства, які повинні були звітувати перед ним про свою діяльність.

З роботою Товариства пов'язано відкриття 4-ох безкоштовних бібліотек-читалень: на Москальовці (1891 р.), на Великій Панасівці (1894 р.), на Старо-Московській вулиці (1895 р.) і на Журавлівці (1896 р.). Ще в 1871 р., «желая дать

возможность грамотным крестьянам вообще и оканчивающим полный курс в школах, в особенности, читать хорошие книги», правління Товариства постановило обладнати в двух селах, Мерефі та Липцях (а пізніше й у с. Нова Водолага), по одній бібліотеці при школах. До 1904 р. комітет по обладнанню бібліотек у селах при Товаристві відкрив 421 бібліотеку, чим поставив Харківську губернію на друге місце в Росії по кількості бібліотек. У 1907 р. ці бібліотеки перейшли у ведення Губернського земства.

Відсутність у Харкові розумних розваг для народу наштовхнуло Товариство на думку про створення Народного будинку (1903 р.). Її вперше було висловлено у 1897 р. головою Комісії по народним читанням С. Раєвським. Ініціативу підхопив харківський губернатор Г.А. Тобізен. Проект Харківського Народного будинку створив одеський архітектор О. Венсан. На Всеросійському конкурсі його роботу було визнано кращою.

На прохання Комісії по народним читанням міська дума 29 вересня 1897 р. безкоштовно виділила ділянку під будівництво Народного будинку біля Кінної площі, а восени 1898 р. розгорнулась кампанія по збору пожертвувань. Щорічно міська дума виділяла 2 тис. крб. Крім того, кошти надходили від Харківського губернського зібрання, Комітету попечительства про народну тверезість. Значний внесок у створення та розвиток Народного будинку належить цукрозаводчику та відомому благодійнику Павлу Харитоненку.

У Народному будинку було дві зали та бібліотека-читальня, а поруч розміщувалися чайна і дешева їдальня міського комітету про народну тверезість. У будинку читались лекції, проходили концерти, функціонували вечірні школи, улаштовувалися масові вечори, вистави. Комітет по управлінню Народним будинком отримав дозвіл на постанову таких п'єс як: «Горе від розуму» О. Грибоєдова, «Король Лір» У. Шекспіра, «Шалені гроші» О. Островського та ін.

Аматорськими драматичними гуртками керував Г. Хоткевич (пізніше – відомий український письменник та етнограф)

і Г. Олексєєв, брат видатного радянського режисера та актора, теоретика театрального мистецтва К.С. Станіславського. Кілька разів у Народному будинку виступав видатний російський співак Ф.І. Шаляпін. Робота Народного будинку перебувала під суворим контролем місцевої влади, як і вся діяльність Товариства. Харківський Народний будинок вважався одним із найкращих у країні, а на міжнародній виставці в Брюсселі був нагороджений почесним дипломом.

Хоткевич Гнат Мартинович

Варто відзначити, що усі установи Товариства утримувалися на кошти безпосередньо Товариства, кошти місцевої влади, субсидії від Харківського земства, а також за рахунок немалого прибутку від майна, яке було заповідано Товариству численними благодійниками.

Подані вище відомості про діяльність Товариства були б неповними, якщо особо не відмітити імена тих ентузіастів, які в різні роки були його членами – рядовими, почесними, довічними. Це: Бекетов Микола Миколайович (1827-1911 рр.), хімік, ординарний академік; Данилевський Василь Якович (1852-1939 рр.), видатний фізіолог-ендокринолог; Гредескул Микола Андрійович (1864 р. – дата смерті невідома), професор, юрист, політичний діяч, декан юридичного факультету Харківського університету; Алчевська Христина Олексіївна (1841-1920 рр.), відомий харківський педагог, засновник та керівник жіночої недільної школи; Раєвська-Іванова Марія Дмитрівна (1840-1912 рр.), видатна просвітителька, українська художниця і педагог та багато інших. Почесним членом Товариства був граф Толстой Лев Миколайович.

Одним із довічних членів Товариства по праву вважається Данилевський Григорій Петрович (1829-1890 рр.), російський і український письменник.

Данилевський Василь Якович

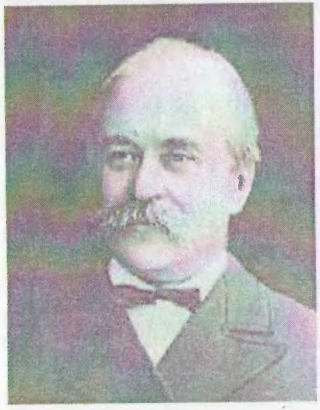

Данилевський Григорій Петрович

Гредескул Микола Андрійович

У цілому, документний матеріал архівного фонду «Харківське товариство розповсюдження у народі письменності» заслуговує на детальне і багатогранне дослідження. В діяльності Товариства відображена зростаюча зрілість громадянського суспільства, що народжувалося, та консолідація громадських сил. Залишаючись культурно-просвітницькою організацією, Товариство свого часу слугувало вирішенню більш широких соціально-політичних задач.

Результатом його зусиль стало поширення письменності, поява нових форм культурних установ у Харківській губернії (бібліотек, музеїв, Народного будинку, робітничих клубів, промислових виставок, дитячих майданчиків тощо), значне збагачення духовного життя звичайного обивателя.

Список використаних джерел та літератури:

1. Держархів Харківської області, ф. 3, оп. 206, спр. 58, арк. 7, 12; спр. 5, арк. 5; спр. 59, арк. 1, 1 зв.

2. Там само, ф. 200, оп. 1, спр. 1, арк. 1-4; спр. 2, арк. 1 зв., 14; спр. 4, арк. 1-9; спр. 5, арк.4, 4 зв., 6-7 зв.; спр. 6, арк. 1-2, 5, 7-8; спр. 7, арк. 1-9; спр. 8, арк. 2-3, 5, 9; спр. 42, арк. 1-11; спр. 46, арк. 1-20; спр. 58, арк. 1, 5-12; спр. 92, арк. 14-16; спр. 175, арк. 1-73; спр. 191, арк. 1-19; спр. 197, арк. 50, 78; спр. 220, арк. 1-54; спр. 227, арк. 1-9; спр. 238, арк. 1-19, 23-26, 65; спр. 239, арк. 1-17; спр. 261, арк. 1-4зв., 12-13, 16, 29-44, 93-94 зв., 110; спр. 274, арк. 1-44; спр. 301, арк. 1-49; спр. 305, арк. 1-65; спр. 319, арк. 1-42; спр. 333, арк. 1-50; спр. 351, арк. 1-17, 24-25; спр. 361, арк. 1-9; спр. 393, арк. 1-61; спр. 395, арк. 1-51, 75-76; спр. 413, арк. 1-18; спр. 414, арк. 1-32; спр. 430, арк. 1-50; спр. 467, арк. 1-129; спр. 468, арк. 1-46; спр. 471, арк. 1-83; спр. 486, арк. 1-26; спр. 508, арк. 1-22; спр. 528, арк. 1-15; спр. 530, арк. 57-138; спр. 541, арк. 1-25; спр. 543, арк. 1-22.

3. Гаршин В.М. Избранное (Сост. и прим. И.И. Подольской; вступл. ст. Г.А. Белого), – М.: Правда, 1984. – С. 5-7, 378-380.

4. Данилевский Г.П. Беглые в Новороссии; Воля; Княжна Тараканова. (Послесл. Е. Виленский; ил. О. Гроссе). – М.: Правда, 1983. – С. 598-608.

5. Ключевский В.О. Исторические портреты: Деятели исторической мысли (Сост., вступл. ст. и прим. В.А. Александрова.). – М.: Правда, 1990. – С. 559-570.

6. Краснобаев Б.И. Русская культура второй половины XVII – начала XIX ст.: Учебное пособие. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1983. – С. 173-180.

Наталія Харченко

Перелік основних ювілейних та пам'ятних дат, пов'язаних із Харківщиною, на друге півріччя 2009 року

1629 р. – засновано селище міського типу Березівка Харківського району

1659 р. – засновано селище міського типу Зідьки Зміївського району

1659 р. – засновано селище міського типу Бірки Нововодолазького району

1659 р. – надані перші жалувані грамоти Слобідським полком

1674 р. – засновано місто Вовчанськ

1684 р. – споруджено Преображенський собор у місті Ізюм, який є пам'яткою архітектури

1689 р. – споруджено Покровський собор у м. Харків, який є найдавнішою кам'яною спорудою міста, архітектор невідомий

1764 р. – засновано село Соснівка (до 1944 р. – Циглерівка) Красноградського району

1764 р. – засновано село Піщанка Красноградського району

1789 р. – відкриті головні та малі училища на Харківщині

1799 р. – створена Слобідсько-Українська єпархія

1839 р. – народився Голенищев-Кутузов Іван Тимофійович, Харківський міський голова (1839-1900 рр.)

1864 р. – засновано село Чемужівка Зміївського району

1864 р. – засновано село Пономаренки Харківського району

1869 р. – засновано станцію Краснопавлівка Лозівського району

1869 р. – засновано селище Панютине Лозівського району

1869 р. – відкрита Олександрівська лікарня (нині Перша міська клінічна лікарня)

1869 р. – засновано Харківське товариство розповсюдження в народі письменності

1879 р. – почалося спорудження Харківського міського водопроводу

1879 р. – засновано акціонерне товариство Гельферіх-Саде (завод «Серп і молот») під назвою «Механічна та чавуноливарна майстерня»

1884 р. – народився Гризодубов Степан Васильович, один із перших російських авіаконструкторів і льотчиків

1909 р. – збудовано і відкрито пам'ятник М. В. Гоголю на кошти, зібрані громадськістю міста, до 100-річчя з дня його народження

1909 р. – побудований Робітничий будинок на кошти, зібрані трудящими Харкова (нині – Палац культури «Металіст»)

1924 р. – засновано селище міського типу Первомайський

1924 р. – засновано село Суданка Первомайського району

1924 р. – засновано село Огіївка Сахновщинського району

1924 р. – побудована в м. Харків перша на Україні радіостанція

1929 р. – засновано селище Чкалівське Чугуївського району

1929 р. – створений Харківський інститут політичної просвіти (нині – Харківська академія культури)

1929 р. – відкрита Харківська філармонія, організований симфонічний оркестр

1929 р. – почав свої вистави Харківський театр музичної комедії, перший в Україні

1929 р. – Всесоюзна Рада Народного Господарства СРСР прийняла рішення про будівництво ХТЗ

1934 р. – заснована Харківська обласна організація спілки архітекторів України

1934 р. – створена Харківська обласна організація спілки письменників України

1939 р. – побудована перша тролейбусна лінія у Харкові

1959 р. – розпочато будівництво великих житлових масивів Харкова – Павлово Поле і Селекційна станція

1964 р. – споруджений у Харкові широкоекранний кінотеатр «Київ»

Липень

Літо 1924 р. – почалися регулярні повітряні сполучення по першим повітряним трасам Харків – Київ, Харків – Одеса

1 липня 1939 р. – відкритий Харківський театр ляльок ім. Н.К. Крупської

5 липня 1994 р. – перший випуск слухачів інституту підготовки кадрів служби безпеки в Український державній юридичній академії

19 липня 1954 р. – утворено Управління меліорації і водного господарства Харківського облвиконкому

Серпень

Серпень 1899 р. – створений Харківський канатний завод

5 серпня 1844 р. – народився Рєпін Ілля Юхимович, видатний російський живописець

Вересень

10 вересня 1894 р. – народився Довженко Олександр Петрович, видатний український кінорежисер, письменник, заслужений діяч мистецтв УРСР, народний артист РСФСР

11 вересня 1864 р. – народився Грабовський Павло Арсенович, відомий український поет, публіцист

17 вересня 1864 р. – народився Коцюбинський Михайло Михайлович, український письменник і громадський діяч

18 вересня 1759 р. – народився Рижський Іван Степанович, філолог, професор російської словесності, член Російської академії наук, перший ректор Харківського університету

Жовтень

Жовтень 1944 р. – завершилося визволення України від німецько-фашистських загарбників

19 жовтня 1854 р. – народився Васильківський Сергій Іванович, український живописець

Листопад

Листопад 1994 р. – створений Харківський університет внутрішніх справ

9 листопада 1929 р. – пуск першої турбіни ТЕЦ-2 «Есхар»

10 листопада 1994 р. – відкрито французький культурний центр у Харкові

Грудень

19 грудня 1919 р. – утворено Відділ охорони здоров'я Харківського губвиконкому

Відомості про авторів

Алєксєєнко Анна Олександрівна – начальник відділу використання інформації документів Центрального державного науково-технічного архіву України

Гнезділо Ольга Сергіївна – начальник відділу організації та координації архівної справи Держархіву Харківської області

Гунько Юлія Павлівна – головний спеціаліст відділу інформації та використання документів Держархіву Харківської області

Іванська Тетяна Володимирівна – начальник відділу забезпечення збереженості документів Держархіву Харківської області

Калініченко Вячеслав Володимирович – к.і.н., доцент кафедри історії України і всесвітньої історії Харківської державної академії культури

Макарова Мая Миколаївна – провідний спеціаліст відділу інформації та використання документів Держархіву Харківської області

Малишева Антоніна Кузьмівна – начальник відділу формування НАФ та діловодства Центрального державного науково-технічного архіву України

Мирошниченко Наталія Борисівна – заступник начальника відділу організації та координації архівної справи Держархіву Харківської області

Момот Людмила Михайлівна – директор Держархіву Харківської області

Пантелєєва Лідія Єгорівна – начальник відділу обліку та довідкового апарату Держархіву Харківської області

Парамонов Андрій Федорович – директор Харківського приватного музею міської садиби

Харченко Наталія Михайлівна – начальник відділу кадрової роботи та діловодного забезпечення Держархіву Харківської області

Юдіна Лариса Миколаївна – к.і.н., заступник директора Держархіву Харківської області